

“Og leff saa ham til ære”

Hvilke nattverdsmotiver bruker Dorothe Engelbretsdatter og Thomas Kingo i sine nattverdssalmer, og hvilke teologiske temaer blir berørt i dem?

Spesialavhandling
Høst 2010
Veileder: førsteam. Kristin Norseth

Agathe Bergem-Tinnan

Innhold

Kapittel 1: Innledning	3
1.1 Motivasjon	3
1.2 Oppgavens mål.....	5
1.3 Metode	5
1.4 Kildemateriale og litteratur	6
1.5 Struktur og oppbygning	7
1.6 Litteraturen om Dorothe Engelbretsdatter	8
Kapittel 2: ”Fromhet styrker rikene”	9
2.1 Innøving av luthersk fromhet.....	9
2.2 Regna firmat pietas (Fromhet styrker rikene).....	11
2.3 Eneveldets kirke.....	14
2.3.1 Livet i kirken.....	16
2.3.2 Salmesang og salmebøker.....	17
2.3.3 Bibel.....	19
2.3.4 Andaktslitteratur	19
2.4 Religiøs diktning i Danmark-Norge.....	20
2.4.1 DEDs diktning	20
2.4.2 Kvinner og diktning	22
2.4.3 Strid om forfatterskapets autenticitet	23
2.5 Oppsummering.....	25
Kapittel 3: Salmens retorikk	26
3.1 Tolkningstradisjon	26
3.2 Fromhetens uttrykk i barokk diktning.....	30
3.3 Salmens retorikk	31
3.4 DED og Kingo	32
3.5 Oppsummering.....	35
Kapittel 4: “Gudelig beredelse til Herrens hellige Nadere”.....	36
4.1 Nattverdssalme 1 av Dorothe Engelbretsdatter.....	37
4.1.1 Horisontal analyse.....	37
4.1.2 Vertikal analyse	38
4.1.3 Teologisk tema.....	40
4.1.4 Horisontal analyse.....	42

4.1.5 Vertikal analyse	42
4.1.6 Teologisk tema.....	45
4.2 Nattverdssalme 2 av Dorothe Engelbretsdatter.....	46
4.2.1 Horisontal analyse.....	46
4.2.2 Vertikal analyse	47
4.2.3 Teologisk tema.....	48
4.2.4 Horisontal analyse.....	49
4.2.5 Vertikal analyse	50
4.2.6 Teologisk tema.....	52
4.3 Nattverdssalme 3 av Thomas Kingo	53
4.3.1 Horisontal analyse.....	53
4.3.2 Vertikal analyse	54
4.3.3 Teologisk tema.....	56
4.3.4 Horisontal analyse.....	57
4.3.5 Vertikal analyse	57
4.3.6 Teologisk tema.....	58
Kapittel 5: Komparativ analyse	60
Kapittel 6: Konklusjon.....	66
Litteratur	69
Vedlegg/appendiks:.....	72
Nattverdssalme 1 av Dorothe Engelbretsdatter.....	72
Nattverdssalme 2 av Dorothe Engelbretsdatter.....	77
Nattverdssalme 3 av Thomas Kingo	88

Kapittel 1: Innledning

1.1 Motivasjon

Idéen til avhandlingen fikk jeg våren 2010 da jeg tok et fordypningsemne i kirkehistorie. Emnet het Liturgi- og salmehistorie og det konsentrerte seg om den norske kirkehistorien fra reformasjonen til i dag. Jeg ble inspirert av å lære om salmene og dikterne og livet deres som preget diktningen. Aller mest lot jeg meg fascinere av kvinnene som ble trukket fram i undervisningen fordi de på mange måter var banebrytere for kvinner i litteraturen. Det var spesielt Dorothe Engelbretsdatter (1634-1716) som fanget min oppmerksomhet, da hun var første kvinne i Norge som levde av sitt forfatterskap. Tematikken i diktningen hennes fant jeg også interessant fordi den løfter frem andre perspektiver ved den kristne tro og troslivet enn det vi i dag er opptatt av.

Dorothe Engelbretsdatter (heretter DED) levde i en tid hvor Danmark-Norge var et enevelde som ved Kongens lov var forpliktet på den evangeliske-lutherske konfesjon. Alle var lovpålagt å være lutheranere, ta del i kirkens gudstjeneste og jevnlig gå til skriftemål og nattverd. Reformasjonen ble innført i 1537. Fra da av skulle den lutherske lære og kirkeordning prege folks religiøse tenkemåte og atferd. Kirkens store mål på 1600-tallet var innlæring av den lutherske kristendom, og det er også derfor dette århundret ofte blir referert til som konfesjonalismens århundre. I DEDs diktning er det ikke vanskelig å se at det lutherske fromhetsidealet preget henne. Bilder og metaforer på bot, bønn og nåde går igjen i alt hun skriver. Den samme tematikken vi finner i DEDs diktning, ser vi også igjen hos andre diktere i hennes samtid. En av dem var den danske presten Thomas Kingo (1634-1703), som sto bak det som ble den nye salmeboken i 1699. DED og Kingo tilhørte det samme sosiale sjikt og kjente til hverandre. Som forfatterkolleger beundret de hverandres arbeid.

Dorothe Engelbretsdatter er blitt kalt den første “hun-poet”.¹ Hun var den første norskfødte kvinne som levde av å skrive. To av hennes salmer finnes fortsatt i Den norske kirkes salmebok over 300 år etter hennes død.²

DED ble født i Bergen. Hennes far var teologen Engelbret Jørgenssøn som var rektor ved en skole i Bergen og siden sokneprest i Domkirken i Bergen. DEDs mor het Anna Wrangel. Før DED ble gift, oppholdt hun seg i København i tre år, fra ca. 1645 -1650. Det er sannsynlig at hennes opphold i København bidro til hennes lidenskap for litteratur og salmer.³ Man antar at hun lærte å lese og skrive hjemme. Det er sannsynlig med tanke på hennes fars utdannelse og yrker. I 1652 ble hun gift med Ambrosius Hardenbeck som var kapellan under DEDs far. Ambrosius ble født i 1621 og var sønn av en tysk organist. Sammen fikk de ni barn, men syv av dem levde ikke lenger da DEDs første diktsamling ble utgitt i 1678. Hun mistet også sine siste to barn. Den ene falt i krig og den andre reiste utenlands og kom ikke tilbake. Ambrosius døde i 1683.⁴

DEDs hovedverker er *Siælens Sang-Offer* (1678) og *Taare-Offer* (1683). I tillegg til disse skrev hun flere leilighetsdikt og rimbrev. Til sammen skrev hun mellom 60 og 70 salmer.⁵ I hennes levetid ble det trykket syv opplag av *Siælens Sang-Offer*, og totalt ble det trykket 24.⁶ Alle DEDs salmer er skrevet til bestemte situasjoner, med bestemte tema og i bestemte miljø. Salmene blir av noen kalt bruksdiktning fordi de er skrevet til en bestemt bruk. Men i denne oppgaven skal vi se at hennes diktning også var kunstpoesi og ble ansett som et håndverk. *Siælens Sang-Offer* er en samling av salmer som er skrevet som et bidrag til oppbyggelse av det åndelige liv. Ikke til bruk i kirkens gudstjeneste, men til bruk i hjemmets andaktsliv.

---

¹ Andersen 2001: 111

² Salme 805, 848 i Norsk salmebok 1985

³ Valkner 1999: 9

⁴ Valkner 1999: 9

⁵ Vederhus 1993: 164

⁶ Valkner 1999: 9

1.2 Oppgavens mål

Denne oppgavens problemstilling er: Hvilke nattverdsmotiver bruker Dorothe Engelbretsdatter og Thomas Kingo i sine nattverdssalmer, og hvilke teologiske temaer blir berørt i dem?

Salmene som jeg tar utgangspunkt i er to par nattverdssalmer fra DEDs *Siælens Sang-Offer*, og et par fra Kingos andaktsbok *Aandelige Siunge-Koor*. Salmene er skrevet til den personlige forberedelsen til nattverden, før selve nattverdsmåltidet i kirken. Forberedelsen til nattverden var en del av husandakten som skulle holdes i hvert hjem. Dette viser i hvor stor grad bot, bønn og prøving av egen tro var en viktig del av den kristne trospraksis. En sammenligning av tre nattverdssalmer som var skrevet til samme bruk, av to ulike forfattere, vil gi oss et bilde av forståelsen av nattverden og vil vise hvilke tema som går igjen i nattverdssalmene.

1.3 Metode

Salmene som skal analyseres er poetisk materiale som inngår i en historisk kontekst. Det er derfor naturlig å først gjøre rede for den konteksten som salmene hører hjemme i, slik at salmene kan forstås på bakgrunn av den tiden de ble til i. For å tegne den historiske konteksten som DED lever og dikter i, har jeg særlig benyttet meg av Bugge Amundsens, *Norges religionshistorie* (2005) og Oftestad, Rassmussen og Schumachers, *Norsk kirkehistorie* (2005).

I analysen velger jeg å lene meg på Erik A. Nielsens bok *Kristendommens retorikk* og hans arbeid med salmeretorikk. Nielsen har gitt et viktig bidrag til arbeid med retorisk litteratur, der han blant annet presenterer en firfoldig tekstforståelse som er en fortolkningsnøkkel i analyse av religiøs litteratur. Northrop Fryes måte å tenke på blir også et viktig verktøy i min analyse, da jeg bygger opp og strukturer analysen på bakgrunn av hans teorier om litteraturtradisjonen og dens felles verktøykasse. I den teologiske analysen av salmene vil jeg lene meg på *Teologins historia* av Bengt Hägglund.

1.4 Kildemateriale og litteratur

DED skrev fire salmer som skulle synges før og etter nattverdsmåltidet. De hører sammen, to og to. Første par har titlene: "Gudelig beredelse til HErrens hellige Nadere" og "Tacksigelse effter Christi hellige Legoms og Blods Annammelse". Andre par har titlene: "Gudelig Beredelse til HErrens Hellige Nadere" og "Siælens Glæde og Tacksigelse Effter Naderen". Det første paret har til sammen 26 vers og det andre paret har 23 vers. Kingos nattverdssalmer følger samme oppsett og har titlene "Hellige Andagter dend stund Det høyverdige Alterens Sacramente uddelis" og "en Taksigelse efter HErrens Nadvere". Til sammen har disse salmene 19 vers.

Tekstene av DED som jeg tar utgangspunkt i, er hentet fra Kristen Valkners bok *Dorothe Engelbretsdatter – samlede verker*. I forordet til boken gjør Valkner rede for de ulike utgavene som ble trykket av *Siælens Sang-Offer* og *Taare-Offer*.⁷ Kristen Valkner (1903–1972) var utdannet cand.theol., og jobbet som prest i nærmere 20 år. Deretter var han kirkehistoriker og siden professor ved Universitetet i Oslo.⁸

Salmene er skrevet for vel 350 år siden, og har siden da gjennomgått revideringer tilpasset dagens språk. I en slik oversettelsesprosess er det slik at setninger og vers blir skrevet helt eller delvis om, og da er det dessverre en mulighet for at noen av hentydningene eller henvisningene eller ting som teksten spiller på, går tapt. Derfor har jeg valgt å analysere salmene i sin originale språkdrakt. Dette innebærer at noen ord kan være vanskelig å forstå og der vil jeg gi en oversettelse i fotnoter. Men etter som språket fortsatt er ganske likt dagens danske språk, anser jeg det som unødvendig å oversette alt. Den originale

---

⁷ I tekstene av DED som er trykket i Valkners bok, er tekstene fra *Siælens Sang-Offer* gjengitt som et fullstendig og nøyaktig avtrykk av hovedsakelig C1, men noen er fra C2 og C3⁷. C1 er utgaven som Valkner mener ligger nærmest den første utgaven. C1 finnes i dag i Karen Brahes bibliotek i Odense.⁷ C2 finnes i det kongelige bibliotek i København og C3 i Universitetet i Oslo. Jonas Skougaard innehar ufullstendige eller defekte eksemplarer av C1 og C3. Etter at *Taare-Offer* ble utgitt i 1683 ble de to verkene trykt under ett.⁷

⁸ [http://snl.no/Kristen Nikolai Valkner](http://snl.no/Kristen_Nikolai_Valkner) (17.11.10)

teksten byr på flotte og interessante henspillinger som vil komme tydeligst til uttrykk i sin opprinnelige form.

1.5 Struktur og oppbygning

I kapittel 2 vil jeg gjøre greie for den kirkelige situasjonen i Norge på 1600-tallet. Hovedvekten vil ligge på det religionspolitiske og det som har med kirken å gjøre. I denne delen vil det bli naturlig å trekke inn hendelser og situasjoner som har relevans for landets tilstand, for eksempel med tanke på landets og kirkens styringsform. Dette utgjør bakgrunnsstoff som er viktig for å forstå DED og Kingo og deres salmediktning. I kapittel 3 vil jeg gjøre rede for DEDs og Kingos samtid og deres diktning i forhold til den. Jeg vil ta for meg salmedikertradisjonen som de var en del av og se på hvilken rolle salmene spilte i gudstjenesten, hvilken plass de hadde i samfunnet, samt hva salmenes plass utgjorde i litteraturen og hva som preget diktningen i tiden. I denne delen blir det naturlig å trekke inn det som preget fromhetslivet og gjøre rede for hva denne fromheten besto i. Her vil det også bli naturlig å presentere nærmere de teoriene jeg har brukt som utgangspunkt for analysen i kapittel 4. I kapittel 4 vil jeg analysere salmene hver for seg, litterært og teologisk. Den litterære analysen vil hovedsakelig ta for seg språklige virkemiddel og i den teologiske analysen jeg vil gjøre greie for hvordan begreper som synd, nåde og tilgivelse er nært knyttet opp mot nattverdsmotivet, og hvordan disse begrepene kommer til uttrykk gjennom litterære metaforer og bibelske allusjoner. Det vil jeg gjøre ved at jeg trekker frem et av de teologiske temaene som berøres i salmene og se på dem i forhold til de teologiske strømningene i tiden. Kapittel 5 er en komparativ analyse av funnene i kapittel 4, der jeg vil se på likheter og forskjeller mellom DEDs og Kingos bruk av metaforer og allusjoner og fremstilling av nattverdsmotivet. Samt foreta en vurdering av de teologiske temaene, og se på om de er sammenfall mellom de i salmene og de teologiske strømningene i tiden. I kapittel 6 vil jeg oppsummere og drøfte mine funn i lys av problemstillingen.

1.6 Litteraturen om Dorothe Engelbretsdatter

Det er hovedsakelig Inger Vederhus som har skrevet den litteraturen som er mest detaljert om DEDs liv og verker. Hun har skrevet bidrag til *Nordisk kvindelitteraturhistorie 1000-1800* om DED. Der er det DEDs liv, forfatterskap og rolle i litteraturhistorien som er hovedlinjene. I dette bidraget gir Vederhus også tolkninger av DEDs bøker, der hun analyserer tekstene ut ifra et litterært synspunkt. Cand.phil. Laila Akslen er en annen forfatter som blant annet har skrevet om DED i *Norsk barokk*, som handler om diktningen til Petter Dass og DED. Både Vederhus og Akslen er litteraturvitere, og deres arbeid med DED skjer derfor ut ifra deres eget fagfelt. En teologisk analyse som den jeg foretar i denne oppgaven, har ikke blitt gjort før.

Kapittel 2: "Fromhet styrker rikene"

2.1 Innøving av luthersk fromhet

Siælens Sang-Offer er salmer som omhandler det personlige forholdet mellom mennesket og Gud. Ved første trykte opplag, som kom i 1678, inneholdt boken 36 sanger. Neste opplag som ble trykket i 1699 inneholdt nesten 70 tekster. Mange av de tekstene som hadde blitt lagt til siden første opplag, var reviderte eller nye utgaver av tidligere salmer og ærevers.⁹ Andre utgave hadde samme struktur som den første, der de første salmene var salmer som skulle synges i forbindelse med forberedelsen til kirkelige ritualer og høytider. De resterende var salmer som handlet om det daglige fromhetslivet med Gud. Noen av tekstene var knyttet til spesielle merkedager eller høytider, andre var skrevet som morgen- eller kveldsbønn.

Taare-Offer har en annen karakter enn *Siælens Sang-Offer*, og var en samling av andakter på vers. Boken baserte seg på Lukas 7,36-50 og på presten Peder Møllers *Taare- og -Trøste-Kilde* (1677). Møllers bok er en gjendiktning av *Thränen- und Trostquelle* som ble skrevet av den tyske teologen Heinrich Müller i 1675. Boken er bygget på historien om kvinnen som fikk sine synder tilgitt, ifl. Lukas 7,36-50. *Aandelige Siunge-Koor Første Part* besto av syv morgensalmer og syv morgensalmer og gjendiktning av botssalmene¹⁰ fra Det gamle testamentet.¹¹ *Anden Part* inneholder 20 salmer og 17 hjerte-sukk. De fleste av salmene er salmer til nattverden og botssalmer.¹² *Første Part* fikk i senere utgaver et tillegg med hjerte-sukk til morgen- og aftensalmene. Disse bøkene kom i en tid da innøvingen av det lutherske fromhetsidealet sto på dagsorden. Bot og bønn var en viktig del av denne praksisen, noe som kom fram i salmer, prekenes og i øvrig andaktslitteratur. Også gjennom forskrifter og forordninger

---

⁹ Vederhus 1993: 166

¹⁰ Salme 6, 32, 38, 51, 102, 130 og 143

¹¹ Elseth 1985: 40

¹² Elseth 1985: 52

autorisert av Kongen ble folk oppfordret til å følge denne praksisen. Dette gjenspeiler et bilde av at religionen var integrert i det øvrige samfunnslivet. Gjennom religionspolitikken som ble ført og gjennom kirkens ordninger, ble det tydelig uttrykt at luthersk kristendom var den gjeldende konfesjon.

I det følgende vil det av denne grunn være naturlig å redegjøre for politiske forhold og religionspolitikken på 1600-tallet. Ortodoksien i Danmark-Norge på 1600-tallet startet nemlig ikke som en folkebevegelse, men det var en reform som kom ovenfra.¹³ På toppen satt Kongen som legitimerte sitt mandat i religionen. Situasjonen slik den var for Norge som land, er også relevant å gjøre rede for. Det var en spesiell tid i hele Norden som var preget av maktkamper, krig og en eneveldig kongeideologi.

Politisk-historisk sett kan 1600-tallet deles i to.¹⁴ Den første delen fram til 1648, under Kong Christian IV, var politisk sett en periode preget av nyinnføring og omstrukturering på mange samfunnsområder. Den andre delen regnes fra innføringen av eneveldet i år 1660, der strukturene fra første periode ble videreført og skjerpet. Det var et samfunn som i økende grad trakk inn områder som gjaldt menneskelig atferd og holdninger i lovgivningen.¹⁵ Omleggingen av samfunnsstrukturene innebar at flere mennesker fikk en rolle å spille i byggingen av samfunnet. Dette ble spesielt tydelig innenfor kirkens liv, der superintendentene (heretter biskoper) var Kongens embetsmenn i kirken og prestene var biskopenes menn i menighetene. Dette var en viktig del av strategien rundt innøvingsprosessen av den lutherske konfesjon og praksis. Prosessen strakk seg utover mot midten av århundret, for det var ikke en endring som kunne skje over natten. Det var en grundig innprenting som måtte gjennomføres med stødig hånd. Etersom befolkningsveksten i Norge var stigende, ble det viktigere for Kongen å ha en oversikt og styring som kunne følge landets utvikling. Kongen var derfor opptatt av å få en mer effektiv administrasjon av landet.

---

¹³ Elstad 2005: 7

¹⁴ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 114

¹⁵ Bugge Amundsen 2005: 217

Innad i kirken var det i katolisismens tid presten som hadde stått for hovedansvaret av opplæringen i den kristne tros innhold og praksis. Men med innføringen av den lutherske konfesjon var det flere enn presten som kom på banen når det gjaldt opplæringen. Klokkeren (også kalt degnen) skulle nemlig hjelpe presten med opplæring og undervisning av de unge. Klokkerens undervisningsansvar var overfor ungdommen. Det skulle undervises i katekismen i en time hver søndag før gudstjenesten, og klokkeren skulle til sognene utenfor hovedsognet hver lørdag for å undervise de unge i katekismen. Det var Luthers lille katekisme som var pensum.¹⁶ Etter hvert fikk presten enda en medhjelper som hadde som oppgave å hjelpe de fattige og trengende og ellers bidra til opprettholdelsen av fromhet og god moral.¹⁷

Det lutherske idealet som kom med reformasjonen var vektleggingen av forkynnelsen. For folket betød dette at de skulle delta aktivt i gudstjenesten, og det innebar å sitte stille og lytte til prestens ord fra prekestolen.¹⁸ Man skulle også følge de retningslinjer som gjaldt angående bønn og bot og nattverdsdeltakelse. Dette betyr at lutherdommen i Norge stilte større krav til menigheten fra det som tidligere hadde vært krevd av dem. Og dette gjaldt både menighet og prest. Menigheten måtte følge med når presten leste fra Guds ord og fra Luthers ord om Ordet.

2.2 Regna firmat pietas (Fromhet styrker rikene)

Kong Christian IVs valgspråk var *fromhet styrker rikene* (Regna firmat pietas). Kongen brukte kirkepolitikken og skolepolitikken til å fremme dette, og en viktig motivasjon til å styrke fromheten blant folket og i rikene var bygget på en forståelse av at fravær av fromhet betød fravær av gode utsikter for rikene. De dårlige utsiktene ga seg til kjenne gjennom pest, krig og ulykker og kom som en følge av manglede fromhet. Motsatt var det slik at fromhet gav fremgang. Derfor anså Kongen det som sin og folkets oppgave og plikt å styrke fromheten i rikene.

---

¹⁶ Bugge Amundsen 2005: 184

¹⁷ Bugge Amundsen 2005: 224

¹⁸ Bugge Amundsen 2005: 185

Ansvarer kunne ikke lenger overlates til en religiøs elite, for dette var noe som angikk alle. Fromheten kunne ikke oppnås ved kun forkynnelse, derfor måtte folket opplæres og oppdras gjennom kontroll, retningslinjer og regler. En viktig del av strategien ble innøvingen av kirketukten eller den kirkelige disiplin. Dette var både prestestand og Kongen enige om, og kirketukt ble satt på agendaen i 1628.¹⁹ Det ble nedsatt en kommisjon i Danmark som skulle utarbeide spørsmålet om hvordan kirketukten skulle organiseres og gjennomføres. Kommisjonens forslag ble fremmet våren 1629. Forordningen av 1629 gikk inn i lovverket i Danmark-Norge og ble videreført i Christian IVs lovsamling av 1643. Lensmenn og biskoper skulle støtte opp om ordningen og sørge for at den ble fulgt rundt omkring i menighetene.²⁰ Forordningen berørte ordninger for livet i kirken og ga tydelige retningslinjer for hvilken praksis som skulle følges, både for folket og for prestestanden. Trettiårskrigen som Kongen av Danmark-Norge var engasjert i fra 1625, led nederlag og Jylland ble besatt av Wallensteins tropper. Nederlaget, ikke minst det økonomiske tapet og tap av menneskeliv, ble i forordningen trukket direkte inn, der tapet blir tolket som Guds straff for hykleri og falsk gudstjeneste. Målet med forordningen var å fremme fred og Guds velsignelse over landet og å få bukt med ugudelig livsstil og falsk kristendom. Dette viser at konfesjonen var en viktig brikke i det politiske spill. Det var et mål i seg selv med rett konfesjon og religionen ble viktig som politisk funksjon (den kirkelige disiplinær-politikk).

Kirketukten var siden reformasjonen blitt ivaretatt av prestene som var knyttet til domkirkene, men dette ble endret i den nye forordningen. Nå skulle det nedsettes et nytt råd både i byene og på landet. Rådet skulle bestå av prestens medhjelpere. De skulle velges ut blant de mest gudfryktige, oppriktige og ivrige sognemenn i menighetene. Jobben deres skulle være å sammen med presten oppdage og påpeke synder og laster, som i følge forordningen var usømmelig. Blant annet gjaldt dette saker som hadde med gudstjenesten å gjøre, som prekenforsømmelse og brudd på tredje bud; å helligholde hviledagen. I saker knyttet til familieliv gjaldt det å få bukt med strid mellom mann og kone,

---

¹⁹ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 122

²⁰ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 124

barn og foreldre. Ellers var forordningens hensikt å oppfordre til generell kristen folkeskikk som skulle preges av sømmelighet og måtehold. Kongen mente nemlig at det var disse ting som bidro til at bønner bare ble tomme ord og ikke inderlige sukk av overbevisning. Prestene ble pålagt å bruke den makten de hadde.²¹ Forordningen ga instruksjoner til rådet om hvordan usømmeligheter skulle håndteres. Først skulle en medhjelper komme med en hemmelig formaning, men hvis ikke det så ut til å ha en effekt, skulle presten formane til rett livsførsel. Ble det ingen endring, ble personen utstengt fra nattverden (det lille bann). Offentlig formaning og advarsel var neste steg, og til slutt kunne det ende med det store bann; utstengning fra menigheten.²² I ytterste konsekvens kunne det ende med landsforvisning fra den verdslige øvrighet.²³ Det var en forordning av reformatorisk karakter. Forordningen tok også for seg ulike spørsmål og problemstillinger knyttet til prestestanden, både det som berørte dens oppgaver og dens stilling. Ettersom Kongens og kirkens mål var å innprente den lutherske lære i folket, ble prestenes rolle enda viktigere enn den hadde vært tidligere, fordi det var prestene og ikke biskopene som hadde kontakten med folket i det daglige.²⁴ Derfor var det presten som hadde ansvaret for opplæring, kirketukt og bededager. Av denne grunn var høyt teologisk og moralsk nivå helt avgjørende. Og det var også dette forordningen ville bidra til å sørge for. Den tok derfor for seg kvalitetssikring av utdannelsen av prester. Fra og med 1630 skulle prestestudenter studere et bestemt antall år og avgi en avsluttende prøve. Uten dette fikk man ikke jobb i kirken og dermed ikke mulighet til å stå på en prekestol. Når det gjaldt de som allerede var prester, ble de formant til å etterstrebe ordinansens retningslinjer. Både det som gjaldt prestens egen livsførsel og det som angikk nattverdspraksisen ble vektlagt. Mest utfyllende sto det om forvaltning av nattverdssakramentet og praksisen rundt den. Man måtte kunne sin barnelærdom og ha hatt skriftemål for presten. Og det måtte ikke være for lange opphold mellom hver gang man deltok. Avvik fra denne malen kunne

---

²¹ Bugge Amundsen 2005: 224

²² Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 123-124

²³ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 124

²⁴ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 125

nemlig føre til sykdom og andre plager som uttrykk for Guds vrede. Prestenes livsførsel skulle være sømmelig og forbilledlig, spesielt når det gjaldt drikking, dans og snakk.²⁵

“Regna firma pietas” og tanken om det å fremme fromheten i rikene også ville styrke rikene, førte til at det ble innført ekstraordinære bededager i kirken. Slike bededager hadde helt fra innføringen av den lutherske konfesjon vært viktige tiltak fra kirkepolitisk hold. Poenget var at alle skulle vende seg til Gud i bønn om at Gud måtte vise nåde, ikke straff. Bededagene var påbudt og alle måtte komme i kirken²⁶. Dette hadde sammenheng med den kollektive fromhetstanken, men det bidro også til å styrke den lutherske profilen som ortodoks lutherdom.²⁷ I tillegg til aktiv deltakelse i gudstjenesten, ble det også stilt nye krav til menighetene. Husbonden som overhode for sin husstand skulle fungere som prest i eget hjem og opplære og instruere i ordet, samt undervise fra katekismen.²⁸

2.3 Eneveldets kirke

I 1660 ble enevelde innført i Danmark-Norge. Det var under Kong Fredrik IIIs styre, hvis regjeringstid var fra 1648 til 1670. Det hadde i lang tid i forvegen blitt forberedt og lagt til rette for en slik styringsform, eksempelvis var det av stor betydning at offiserstanden var direkte underlagt Kongen. Men dette var bare en del av hele det nettverket av embeter som Fredrik IIIs forgjenger hadde bygd opp under i sin regjeringstid. Dette embetsverket hadde bidratt til at adelsmakten i Danmark som tidligere hadde vært stor hadde minsket, men samtidig også bidratt til at byborgerskapet var blitt en klasse med mye innflytelse. ²⁹ Selv om det eneveldige styret i Danmark-Norge hadde flere foregangsland når det gjaldt styringsform, ble Danmark-Norges enevelde et av de mest effektive og idealistiske når det gjaldt styreform. Dette innebar at

---

²⁵ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 126

²⁶ Oftestad, Rasmussen, og Schumacher 2005: 124

²⁷ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 125

²⁸ Bugge Amundsen 2005: 208

²⁹ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 128

Riksrådet som tidligere styrte ble lagt ned. Kongen skulle ikke lenger velges, tronen skulle gå i arv. I følge Kongeloven var Kongen fremdeles forpliktet på den lutherske konfesjon og dens bekjennelser, og folk og land skulle være kristne.

Norge ble styrt sentralt fra København, og styret ble effektivisert ved at statsapparatet ble oppdelt i ulike kompetanseområder med en spesialisert embetsstand som hadde ansvar for hvert sitt felt. I kirken ble denne effektive styringsformen fra sentralt hold tydelig gjennom ansettelsen av erkebiskop Hans Svane i 1660 som var Kongens overordnede embetsmann i kirken. Biskop Svane ble den første som hadde direkte adgang til Kongen.

Innføringen av eneveldet fikk også konsekvenser for prestestanden, spesielt fikk det betydning for ansettelsen av prester. Det ble nemlig slik med ansettelsen av prester som det var med andre embetsmenn; prestene skulle ansettes fra sentralt hold, ikke av menighetene.³⁰ Dette fikk også betydning for de prester som allerede var ansatt og arbeidet i de ulike menighetene, for de måtte søke om bekreftelse av sitt embete ettersom det var en ny konge som hadde kommet til makten. Dette var likevel ikke en endring som kom ut av det blå. Kong Christian IV hadde allerede markert hvor den verdslige makten sto i forhold til dette ved å sende ut kallsbrev til enkelte personer hvor han anbefalte presteutdanning og -stilling. Kvalitetssikringen som det ble gjort betydelige tiltak for i forbindelse med den ovennevnte forordningen fra 1629, bidro også til at menighetens kallsrett ble redusert.³¹ Kongen skulle fra nå av utnevne biskoper og det bidro i stor grad til å gjøre gapet mellom de geistlige og folket større, i og med at prestene og biskopene ble Kongens embetsmenn. Imidlertid ble prestenes rolle som formidler mellom folket og Kongen uforandret. Prestene representerte folket og formidlet ønsker og behov videre til ledelsen, samtidig som de skulle utføre tjenesten sin som Kongens menn i kirken.³²

---

³⁰ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 130

³¹ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 130

³² Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 131

2.3.1 Livet i kirken

Kirken var et offentlig sted og alt av kirkelig aktivitet var knyttet til gudstjenestene. Gudstjenester ble feiret hver søndag over hele landet, og oppslutningen var god. Derfor var gudstjenesten det viktigste sted for opplæring og innøving av den lutherske tro.³³ Derfor var også kirken en møteplass for folk der bønder og elite var sammen om gudstjenesten.

Fram til 1680 årene var det bestemmelsene fra Kirkeordinansen som la standarden for gudstjenestelivet og tegnet dens rammer. I tillegg til kirkeordinansen utkom den danske alterboken i 1556³⁴, og en håndbok for den musikalske delen av gudstjenesten ble utgitt i 1573³⁵. Utover dette var det antakelig en del variasjoner hvor noen av skikkene var formet av endringer som hadde skjedd over tid.³⁶ Men i 1685 utkom *Dannemarkes og Norges Kirke-Ritual* som inneholdt bestemmelser om gudstjenesten fra Kirkeordinansen som var revidert og supplert. Boken skulle gjelde i hele Danmark-Norge og den forklarte gudstjenestens gang i detalj, med kirkeårets variasjoner. Regler om ritualene ved de øvrige kirkelige handlinger inngikk også i boken³⁷ som preget kirkelivet i både Danmark og Norge i 200 år. Som en arv fra reformasjonen, var det gjennom hele 1600-tallet slik at prekenen var den sentrale del av gudstjenesten. I kirkeritualet fra 1685 sto det at prekenen ikke skulle vare mer enn en time, og på bakgrunn av det er det rimelig å anta at prekenene kunne ha en tendens til å bli lange.³⁸ Tiden var preget av en forståelse av at man ville systematisere reformasjonens teologi til en konsekvent lære fordi man tenkte på teologiske sannheter som et system som var gitt og konstant. Når det gjaldt prekenarbeid for prestene var et det mest sannsynlig *Huspostille* av en professor ved universitetet i København (fra 1630), Jesper Rasmussen Borchmann (1595-

---

³³ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 132

³⁴ Utgitt av av Peder Palladius

³⁵ Utgitt av Niels Jespersøn

³⁶ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 134

³⁷ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 134

³⁸ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 135

1692), som var forbildet.³⁹ *Huspostille* var skrevet som et forbilde til tekstutlegningen i kirken. Det var en gjennomgang av dagens bibelord, vers for vers, med en avsluttende teologisk konklusjon. Og selv om den ble lagt på et nivå som ikke var tungt og komplisert teologisk sett, er det ikke umulig å tenke seg at en preken etter denne modellen kunne bli kjedsommelig og langdryg.⁴⁰ Og det er grunn til å tro at prekenens del av gudstjenesten ikke var den delen der oppmerksomheten i menigheten var på sitt mest konsentrerte.

2.3.2 Salmesang og salmebøker

Salmesangen var antakelig det som i høyere grad enn preken var med på å øke kunnskapen om luthersk kristendom blant folket. Og kirkeritualet fra 1685 la opp til at salmesangen skulle være en stor del av gudstjenesten.⁴¹ Gjennom de danske salmene fikk den lutherske tro tale til både tanken og hjertet og mange av sangene lærte folk seg utenat. Dette hadde antakelig også sammenheng med at det på langt nær var alle i menigheten som verken hadde mulighet eller penger til å kjøpe seg salmebok og at leseferdighetene var ujevne blant folket. Selv om ikke alle i menigheten kunne lese, ble det viktig for gudstjenestelivet i kirken å få en felles salmebok. Dette behovet kom ut ifra nettopp det at salmene var en så stor del av gudstjenesten, både i betydning og lengde.⁴² Etter reformasjonen var det riktignok utgitt en rekke salmebøker, blant dem var Hans Thomissøns salmebok fra 1569 den som i høyest grad fungerte som en felles salmebok for kirken i Danmark-Norge. På slutten av 1600-tallet var det vanskelig å få en oversikt over de ulike salmebøkene som florerte.⁴³ ⁴⁴ Av denne grunn fikk derfor Thomas Kingo (1634-1703), som var biskop i Odense i Danmark, i oppdrag av Kongen å sette sammen en ny salmebok som skulle bli Danmark-Norges felles salmebok. Dette var i 1683, men det var ikke før i 1699 at en ny autorisert

---

³⁹ Elseth 1985: 17

⁴⁰ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 135

⁴¹ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 136

⁴² Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 136

⁴³ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 136

⁴⁴ Fæhn 1994: 52

salmebok kom ut. Kingos første salmebokforslag kom i 1689, men ble avslått. Derfor var det andre som ble satt til å gjøre jobben. I den endelige utgaven fra 1699; *Den Forordnede Ny Kirke-Psalme-Bog* var to tredjedeler blant annet salmer som var hentet fra Thomissøns salmebok, hvorav en del av dem var fra tiden før reformasjonen, mens en tredjedel av salmene var skrevet av Kingo selv. Derfor fikk han skrive forordet og ble ansvarlig for trykkingen og utgivelsen av den. Derav kommer også tilnavnet Kingos salmebok.⁴⁵ Kingos salmebok som felles kirkesalmebok for hele Danmark-Norge inngikk i et fast opplegg for gudstjenesten sammen med kirkeritualet og den nye alterboken. Salmeboken hadde egne salmer til bestemte søndager og inneholdt epistler, evangelietekster og kirkeårets kollekter. Boken var en inngangsport til forståelse av og innlevelse i gudstjenestefeiringen og kirkeåret slik det var inndelt av kirkeritualet. Salmebokens morgen- og aftenbønner som var skrevet til alle dagene i uken, var beregnet på daglig bruk i hjemmene. Disse daglige bønnene, sammen med salmene, bibeltekstene og epistlene, ga folk muligheten til å knytte sitt hverdagsliv nærmere til det som foregikk i gudstjenesten og hjalp dem til å se sitt liv i sammenheng med den lutherske tro, lære og tradisjon som de var en del av.⁴⁶

Ut over 1700-tallet var det altså ikke bare i kirken at Kingos salmebok ble brukt, da ble den også en del av husandakten rundt om i hjemmene, og ble på den måten en ressurs til personlig oppbyggelse. Dessuten ble salmeboken også den viktigste kilden til økt leseferdighet i Norge på 1700-tallet⁴⁷ og var i enkelte steder i landet i bruk helt fram til innføringen av Landstads salmebok på slutten av 1800-tallet. Av denne grunn kan vi si at Kingos salmebok fikk en særdeles stor betydning for formingen av fromhetslivet blant folket. Og dette kom blant annet til uttrykk gjennom datidens Biskop i Bjørgvin, Niels Enevoldsen Randulff, sitt arbeid med husandaktene. Han satt opp et minimumsrepertoar for husandaktene med bønner, salmer og lesing,⁴⁸ hvor både DED og Kingos bøker

---

⁴⁵ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 137

⁴⁶ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 138

⁴⁷ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 137

⁴⁸ Bugge Amundsen 2005: 223

ble brukt som bidrag inn i dette prosjektet. DED skrev sine salmer på norsk og ble derfor naturlig å bruke i Norge, og Kingo med sin danske diktning ble mye brukt i begge riker.

2.3.3 Bibel

Arbeidet med å få ut Bibelen på dansk hadde høy prioritet, slik Wittenberg-reformatorene hadde prioritert å få Bibelen oversatt til tysk. I 1550 kom den første utgaven som var Christian IIIIs danske Bibel oversatt fra den tyske oversettelsen fra 1545. I 1589 kom Fredrik IIs Bibel, en revidert oversettelse der man også hadde arbeidet med grunntekstene. Ingen av disse Biblene ble i særlig stor grad utbredt i Norge, og heller ikke ble de påfølgende oversettelsene utover på 1600-tallet det. Derfor ble også Kingos salmebok den viktigste tilgangen folk hadde til de bibelske tekstene.⁴⁹

2.3.4 Andaktslitteratur

På samme måte som prestene fikk sin inspirasjon fra professor Borchmann, fikk også folk rundt omkring tilgang til andre andakter enn de som prestene holdt i kirkene. I andaktslitteraturen på 1600 tallet var Johann Arndts (1555-1621) andakter blant de mest leste både i Danmark og i Norge. Arndt var fra Tyskland og hadde vært generalsuperintendent i Nord-Tyskland og forfatter med de to hovedverkene: *Fire bøker om den sanne kristendom og Paradis-Urtegaard* (*Paradiss Gärtlein*). Den første oversettelsen til dansk var av den siste boken av det første ovennevnte verk, og alle bøkene i verket kom i oversatt form i 1690. *Paradis-Urtegaard* ble utgitt på dansk i 1625. Sistnevnte var en bønnebok som var delt opp i deler, der de ulike delene var "dydsbønner" knyttet til hvert av de ti bud, takkebønner, kors- og trøstebønner, bønner spesielt tilpasset ulike stillinger og en del med lovbønner og gledesbønner. Innledningsvis i boken skriver han om hvordan man skal be, og at bønner først og fremst er noe indre og ordløst, ikke nødvendigvis noe utvendig og verbalt. Han presenterer bønn som en prosess som skal oppøves og presenterer fem trinn for oppøvelse i

---

⁴⁹ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 140

bønnens fromhet. De fem trinnene går oppover mot Gud, der det øverste trinnet er den mystiske forening med Gud i kjærlighet.⁵⁰ I boken henter Arndt fram igjen de før-reformatoriske, katolske fromhetstradisjoner, der materiale og inspirasjon er hentet fra senmiddelaldersk oppbyggelseslitteratur og mystikkens skrifter.⁵¹ Målet med boken var at den skulle medvirke til å styrke den enkelte troendes religiøse liv. Bokens tilknytning til den katolske tradisjon vakte sterke reaksjoner blant andre ortodokse teologer, men dette påvirket ikke spredningen av boken som blant Arndts verker var mest utbredt i Norge.

2.4 Religiøs diktning i Danmark-Norge

Også i Norge var det en del religiøs litteratur som ble utgitt på 1600-tallet. Denne litteraturen besto av salmer, religiøse sanger, prekener, bønner og bønnebøker, bibelutlegninger og utlegninger om Luthers lille katekisme. Av de mest kjente dikterne i Norge var Dorothe Engelbretsdatter og Petter Dass (1647-1707). Dass fikk ikke utgitt noen av sine verk mens han enda levde, derfor ble ikke hans salmer tatt i bruk før utover 1700- og 1800 tallet. På det tidspunktet var allerede DEDs diktning og salmer blitt godt etablert i det kristne kirke- og fromhetsliv.⁵² Salmediktningen til Thomas Kingo blir karakterisert som typisk barokk diktning. Diktningen rommer alt fra luthersk botsfromhet til livsglede og himmellengsel. Kingo bruker spennende motiver i sin diktning som handler om hele Guds skaperverk og om Kristi frelsesverk.⁵³

2.4.1 DEDs diktning

DED skrev salmer som fikk en utrolig oppslutning i hennes tid. Hennes diktning appellerte til lærd og leg og det er tydelig at DEDs salmer traff folks hjerter. Dette kan begrunnes ut i fra alle opplagene som ble trykket av hennes første utgivelse.

---

⁵⁰ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 139

⁵¹ Red: Koch og Kornerup 1951: 15

⁵² Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 142

⁵³ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 137

Det var ikke trykkefrihet i Norge, alle utgivelser måtte godkjennes av Kongen, og det gjorde han gjennom sine embetsmenn. Biskop N.E. Randulff skriver i sin godkjenning av *Siæ lens Sang-Offer* på vegne av Kongen at han har gjennomlest boken og diktingen, og beskriver den med følgende ord: "...sangene (er) den reene Lærdoms og Christelige Trois rette Øffelse".⁵⁴ Randulff legitimerer DEDs forfatterskap ut ifra lovsyngende kvinneskikkelser i Bibelen, som Deborah, Elisabeth og Maria. Det åndelige sangoffer begrunner han ut ifra Kol 3:16 "*Lader Chisti Ord boe rigeligen iblant eder i ald Viissdom, lærer og paaminder eder self med Psalmer oc Lofsange oc aandelige Viser, i det I siunge yndeligen i eders Hierter for Herren.*" Manglende trykkefrihet gjorde at det ble stilt krav til innholdet i det som ble skrevet. For at noe skulle komme på trykk måtte det være kvalitetssikret. Av det som kommer fram ovenfor, ser vi at DED i aller høyeste grad ble veid og funnet tung nok. Det hun forkynte var sannheter i diktform som også biskopen kunne stille seg bak. I forordet til *Siæ lens sang-offer* har DED skrevet noen ord til leseren der hun skriver at Gud gir til alle; noen får mye og andre får mindre, og at hun også har fått et "lidet Pund" av nådegave som hun ikke våger å stikke ned i jorden og gjemme vekk. Hun vil prise Gud med den gaven han har gitt henne, derfor dikter hun. Hun refererer til bibeltekster (Heb 4:13 og 1.Pet 4:5), ved at hun skal stå til regnskap ovenfor Gud med de gavene hun har fått.

*"Hans Hænder er jo runde,
Hand giffver hver paa sin Maneer,
Hvad hand vil dennem unde:
Een part maa nøyes med de smaa,
Og somme faar de store,
Saa der skal være Forskiel paa
Hver effter deris Fore.
Jt lidet Pund har Jeg og faat
Aff samme Naade-Gaffve,
Dog er det for mig meged gaat,
Mon Jeg det skulde grafve
J Jorden saa det puttis ned?
O! ney, Jeg med min Tunge
Vil prise HErrens Miskundhed,
Som lærde mig at siunge."⁵⁵*

---

⁵⁴ Valkner 1999: 20

⁵⁵ Valkner 1999: 23

Dette kan nærmest tolkes som en legitimering av hennes forfatterskap, men det forteller oss også noe om hennes teologi, bibelforståelse og livs anskuelse. DED undertegner forordet med tittelen "tjenerinne" foran sitt navn. Dette gjør at hun kan kobles til Maria, Jesu mor. Marias svar til Guds engel i Lukas 1,38: "*Jeg er Herrens tjenerinne. La det skje med meg som du har sagt*"⁵⁶ står til det DED skriver om at hun vil tjene Herren med sitt "pund" og med sin gave. Dette forteller oss noe om hvordan hun så på seg selv og sin egen diktning. Ordene vitner om at hun holder Gud for å være en nådig og god Gud som gir til alle, og at hun selv er hans tjener som vil vitne om den godheten som hun opplever at Gud har vist henne.

2.4.2 Kvinner og diktning

Grovt sett kan bokmarkedet og leserne på 1600-tallet deles i to. Den ene delen besto av lærde lesere som behersket latin og som leste mye. Noen av disse publiserte også skrifter selv. Ofte var denne litteraturen skrevet på latin og hadde derfor en begrenset leserkrets. Slike skrifter kunne enten være hylles- eller æresdikt eller vitenskapelige tekster. Den andre delen av lesere var større enn den første og besto av borgerlige og geistlige som holdt seg oppdaterte og leste den litteraturen som var populær i tiden. Slik litteratur var stort sett viser og folkebøker eller salmer og annen religiøs litteratur.⁵⁷ Det voksende bokmarkedet åpnet opp muligheten for at også kvinner kunne gjøre seg bemerket innen diktning. Det var innen visesamling, oversettelse og leilighetsdiktning de fleste av kvinnene bidro,⁵⁸ men DED var altså den første kvinne som debuterte som forfatter i Norge. Men ikke bare på dette var hun første kvinne, hun var også den første til å leve av sin diktning. Andre salmediktere vi kjenner fra denne tiden, som Thomas Kingo eller Petter Dass, hadde ikke skrivingen som sitt yrke slik DED hadde. Deres diktning var noe som

---

⁵⁶ Oversettelse ifl. Bibelen med NT05: "*Se, jeg er en tjener for Herren. La det skje med meg som du har sagt*"

⁵⁷ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld og Øverland 1988: 15

⁵⁸ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld og Øverland 1988: 17

de gjorde i tillegg til å være biskop, slik Kingo var, eller prest, slik Dass var. Det er flere grunner til at kvinner kom sent på banen i dette henseende, det er mer nyansert enn at man fastslår det som en følge av et patriarkalsk samfunn. Blant annet må det tas i betraktning at Norge var et lite land med få folk hvor befolkningen bodde spredt. Kvinner kunne dikte eller oversette dersom målet med det var å tjene Gud. Her kunne det derfor være et poeng å beskrive seg som en ussel kvinne (Jf. det Randulff skriver om DED) for å gjøre seg selv mindre enn de virkelige store, som Thomas Kingo. Det var ikke forventet at kvinner skulle skrive. Dette har sammenheng med hennes status, men også med lese- og skriveferdigheter. Å skrive vers var noe ganske annet enn å forkynne. Den offentlige forkynnelsen var forbeholdt prester, altså menn. Selv om DEDs renommé etter hvert talte for henne, er hennes status viktig å poengtere. Det er ikke uten betydning at hun var en del av borgerskapet og tilhørte den geistlige embetselite. Som gift kvinne representerte hun standen som mannen tilhørte, og det er tenkelig at det er grunnen til at hun selv poengterer at hun er gift med en prest i sine verk.⁵⁹

2.4.3 Strid om forfatterskapets autenticitet

Men hennes forfatterskap var også omstridt. Det oppsto en strid om *Siælens Sang-Offer* som pågikk i 1680-1681. Den besto i at det var noen studenter i København som ikke trodde og aksepterte at en kvinne kunne stå bak de salmer som DED utgav. Det kom beskyldninger om at salmene som DED utgav i sitt eget navn og penn, opprinnelig var skrevet av hennes mann og at DED stjal salmer fra andre forfattere. Men det var også noen som forsvarte henne, blant andre studenten Joakim Kaae som sa at han selv var vitne på at det var hennes verk, fordi han hadde hjulpet henne å renskrive noen av hennes vers.⁶⁰ Denne striden gikk også over til å handle om kvinners plass i litteraturen. Som et forsvar sa DED selv at det er Herren som er ransakeren av hjerter, og Han visste at det som hun diktet ikke kom fra lepper, men hadde sitt opphav i hennes innerste sjel og

---

⁵⁹ Engelstad, Hareide, Iversen, Steinfeld og Øverland 1988: 20

⁶⁰ Vederhus 1993: 170

sinn.⁶¹ DED forsvarte seg også i denne debatten med bibelske forbilder og naturen og argumenterte med at vi er skapt for å skape.⁶² DED ble også hjulpet i debatten av at en krets som gikk god for hennes forfatterskap forsvarte henne. Blant disse var Thomas Kingo. ⁶³ I anbefalingen av *Taare-Offen* skriver Hans Wandall at DEDs forfatterskap legitimeres ved at det hun skrev stemte overens med det man fant i Skriften. Dette er nok blant de mest tungtveiende argumenter for hennes forfatterskap.

I tiden da *Taare-Offen* ble utgitt, oppsto det også spekulasjoner omkring hennes private liv og at hun hadde et hemmelig forhold, noe som gjorde DED rasende. Og hun svarte krast på beskyldningene. Til tross for beskyldninger om falskt forfatterskap og løsaktig opptreden, fikk DED en førende posisjon i samtiden.⁶⁴ Det viser seg gjennom tekst og melodisamlinger at hennes vers ble sunget i mange varianter og at hennes vers var populære å sette nye melodier til. I tillegg til dette ble det skrevet hyllingsdikt til henne av medforfattere i tiden, blant andre Thomas Kingo. Etter hvert som DEDs bøker solgte unna og flere utgaver av hennes bøker ble utgitt, ble det et problem at også falske utgaver av dem kom. *Siæ lens Sang-Offen* ble blant annet trykket uautorisert av Christian Cassube, en forretningsmann med forbindelser til både forlag og flere bokhandlere. Cassubes trykk var et ukorrekt trykk der verken rim, rekkefølge eller melodier var gjengitt rett. Da dette kom DED for øret, ble hun forståelig nok opprørt. Hun mente at verket som var hennes sangoffer til Gud, var hennes rett. Det skulle ikke være et offer for folks begjær etter profitt. Striden endte med at DED fikk kongelig privilegium til å trykke sine bøker den 11. juni 1682. Cassube måtte betale en bot på 100 riksdaler for hvert opplag han hadde trykket.⁶⁵ I 1684-85 søkte DED om skattefrihet, det kom godt med at hun fikk det innvilget. Hun levde ikke som en rikmannsfrue, men klarte seg slik at hun ikke måtte finne en ny mann til å forsørge henne. Det at hun skrev på bestilling (rimbrev og dikt)

---

⁶¹ Vederhus 1993: 170

⁶² Vederhus 1993: 170

⁶³ Vederhus 1993: 170

⁶⁴ Vederhus 1993: 173

⁶⁵ Vederhus 1993: 173

har nok også bidratt til at hun klarte seg økonomisk. DED viste at det var mulig å leve av forfatterskapet med økonomisk gevinst.⁶⁶

2.5 Oppsummering

DED virket i en tid hvor man la økende vekt på det lutherske fromhetsliv, og hvor jevnlig deltakelse på gudstjeneste, nattverd, skriftemål og husandakter var det som preget livet i kirken. Dette var et initiativ som ble administrert fra sentralt hold, og sentralisering og effektivisering var noe som kjennetegnet eneveldet. DED ble et redskap som Kongen brukte for å øve inn fromhet i det norske folket, i likhet med måten Kingo ble brukt i Danmark. Både *Siælens Sang-Offer* og *Aandelige Siunge-Koor* var beregnet til bruk i husandakten og fungerte som supplement til innøvingen av den lutherske fromhet som kirken hadde som agenda.

---

⁶⁶ Valkner 1999: 591

Kapittel 3: Salmens retorikk

3.1 Tolkningstradisjon

I forrige kapittel ble det gjort rede for de religionspolitiske og kirkelige forhold på 1600-tallet som DED og Kingos diktning ble til i. Vi har sett at de salmene som de skrev var laget til bruk i hjemmet, der hver husstand skulle ta ansvar for opplæringen i Skriften og i katekismen. Det hele ble fulgt opp av den lokale presten. Som Kongens embetsmann hadde han ansvar for innøvingen av den lutherske fromhet. Fokuset på fromhetslivet og det personlige og intime forholdet med Gud var en del av innlæringen. Alle skulle være kristne, og det innebar én måte å se verden og Gud på. Virkelighetsforståelsen var preget av mennesket som synder og Gud som en allmektig Gud som straffet synden, men som var nådig mot dem som ba om tilgivelse. Relasjonen mellom mennesket og Gud ble forstått som individuell, og dette stemmer overens med slik relasjonen kommer til uttrykk i de salmene som ble skrevet i denne tiden. Der DED henvender seg til Jesus i sine salmer, er det som hans brud. Og Jesus er hennes "aller kiærligste brudgom". Men hvordan skal vi så forstå dette? Leser vi DEDs salmer med vår tids briller, kan vi miste noe av det hun formidler. I det følgende blir det derfor relevant å ta et steg videre og se på litteraturen og dens språk og billedbruk. Hvordan kommer fromheten til uttrykk i de salmene vi skal analysere? For å kunne besvare dette på en mest mulig autentisk måte, er det nødvendig å se på ulike måter å forstå dette på. To av dem som har skrevet mye om litteraturtradisjon og salmeretorikk, er litteraturforsker Northrop Frye (1912-1991)⁶⁷ og litteraturhistoriker Erik A. Nielsen (født 1941)⁶⁸. I sin bok *Kristendommens retorik* tar Nielsen for seg tolkningstradisjonen og salmens retorikk, der mye av det han skriver er i analogi med Fryes forståelse av litteraturtradisjonen.

---

⁶⁷ Schumacher 2008: 733

⁶⁸

http://www.denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Dansk_litteratur/Kritikere/Erik_Ak sel_Nielsen (17.11.10)

Hvordan man forholder seg til litteraturen og til tolkningen av den, preges av den tiden man lever i. Vi leser i dag den samme Bibelen med de samme tekstene som ble lest for tusen år siden, men ser vi på Bibelens virkningshistorie, oppdager vi at det er store variasjoner i hva man har vært opptatt av. Nielsen omtaler dette som ulike paradigmer i tolkningstradisjonen.⁶⁹ Det som kjennetegner de ulike paradigmenes, kommer til uttrykk gjennom litteraturen. Vi kan se at personer i ulike paradigmer har tolket de samme tekstene og hentet ut helt ulike bilder som de har fornyet og brukt på en annen måte en slik de har blitt brukt tidligere.⁷⁰ Måten Nielsen omtaler tolkningstradisjonen på er i analogi med måten Frye omtaler litteraturtradisjonen på. Frye mener nemlig at litteraturtradisjonen er preget av det han kaller *den store koden*. Denne teorien bygger på en oppfatning av at hele den litterære tradisjonen som vi selv er en del av dypst sett har sine røtter fra samme kilde. Argumentene for dette er at litteraturen utgår fra en sammenheng som er større enn både verk og forfatter.⁷¹ For å finne denne felles arven, må man se bakover på historien og se på de verker som har hatt stor betydning i litteraturen i en internasjonal sammenheng. Ulike veier vil da føre oss tilbake til Bibelen. Det handler altså om Bibelens virkningshistorie og hvordan den har blitt brukt og hvordan den fortsatt brukes i kulturen vår. Metoden i den store koden er at alle litterære tekster må leses med et horisontalt samtidig perspektiv, og et vertikalt historisk perspektiv. Dette vil si at tekstene må leses i lys av den tiden den er skrevet i, samtidig som de må ses som en del av en litterær historie som inneholder ekko fra tidligere verk. Gjør man ikke dette, kan man misforstå tekstene, enten ved at man som leser ser på teksten med forventninger og forutsetninger fra sin egen tid, eller ved at man ikke gjenkjenner gjenklangen fra den tradisjonen som tekstene er en del av.⁷²

---

⁶⁹ Nielsen 2009: 30

⁷⁰ Nielsen 2009: 30

⁷¹ Sørbo 1994: 272

⁷² Sørbo 1994: 270

I Fryes teori er Bibelen den store koden, og fungerer som en tolkningsnøkkel i analysen av litterære tekster og en kilde man henter materiale fra. Der Bibelen omtales som en kilde, kan dette forstås som et slags lager som inneholder materiale, i form av typologier, metaforer, motiv, bilder osv, og gjennom litteraturtradisjonen har man forholdt seg ulikt til bruken av dette lageret. I perioder har man hentet ut materiale fra det nokså ubevisst. Og i andre perioder har man bevisst valgt å ikke gjøre det. Paradigmet som DED og Kingo tilhørte, hadde imidlertid ingen betenkeligheter med å ta i bruk materiale fra dette lageret. Her er Nielsen enig med Frye og legger til at i tolkning av Bibelske tekster er et viktig poeng at teksten i seg selv er fortolkende.⁷³ Det Frye omtaler som et slags lager, beskriver Nielsen som et felles bildeunivers hvor alt materiale ble hentet fra og brukt fritt. Man tok bilder og motiver fra bildeuniverset og omskrev dem til å bli ens egne. I følge Nielsen brukte man dette universet på to måter i litteraturen. Enten brukte man materiale som preget selve helhetskomposisjonen, for eksempel kunne dette være en fortelling som tok utgangspunkt i konkrete erfaringer som med en stigning i handlingsforløpet endte i de eskatologiske, eller man plukket ut enkelte bilder som man brukte i en egen komposisjon. Nielsen mener at de handlingsforløpene som brukes i disse komposisjonene følger mønster som kan deles inn i 4 kategorier:

1. Den bokstavelige tilstand: Skildrer en tilstand som er motsetningen til det sanselige inntrykk. En bokstavelig tilstand kan være natur, en begivenhet, en figur eller en situasjon.
2. Den typologiske/allegoriske tilstand: Skildrer sansningen eller fenomenets betydning, spesielt i forhold til den åndelige dimensjonen. Evangeliet blir tolkningsnøkkelen som viser det skjulte i teksten.
3. Den typologiske eller moralske tilstand: Skildrer fenomenets virkning eller betydning i fortolkerens liv og vekker menneskets oppdagelse av seg selv som et åndelig sted.
4. Den eskatologiske tilstand: Skildrer fenomenets eller jegets plass i helheten, både i verden og i frelseshistorien.⁷⁴

---

⁷³ Nielsen 2009: 31

⁷⁴ Nielsen 2009: 203

Nielsen plasserer DEDs diktning innenfor kategori 2, den typologiske/allegoriske tilstand. Hennes diktning kjennetegnes av dens intertekstualitet med Bibelen, der to eller flere tekster settes sammen. Det er typisk for denne kategorien at den ser på Bibelen som en hellig skrift, inspirert av Den Hellige Ånd.⁷⁵ Nielsen plasserer DEDs diktning i bot-sjangeren og skriver at hun bruker eksempelets makt som verktøy i sin diktning. Dette stemmer godt overens med innholdet i DEDs nattverds salmer. Hun skriver salmene med flere allusjoner til Bibelen og skildrer nattverdets betydning for hennes sjel. Og hele veien er det det evangeliske budskapet som ligger under. Kingo kan plasseres i samme kategori, men nattverds salmen som skal analyseres her passer best inn i kategori 3, der jeget i salmen undrer seg over nattverdets mysterium. Skal vi bruke Nielsens terminologi i vår sammenheng, kan vi si at det som kjennetegner paradigmat som DED og Kingo er en del av, er fromhet. Dette kan begrunnes ut ifra kapittel 1 om innføringen av den lutherske fromhet.

Men hva betyr fromhet og hva innebærer det? Henrik von Achen gir en definisjon av kristen fromhet som en personlig, emosjonell aksept av det kristne budskap. Denne aksepten innebærer en tro som binder sammen personens liv, meninger, holdninger, handlinger og relasjoner.⁷⁶ Det beskriver en relasjon til Gud som er personlig og som dypest sett integrerer sin virkelighet med Guds; en relasjon som går fra hjerte til hjerte og er uttrykk for en gjensidig kjærlighet. En slik gudsrelasjon handler om å forholde seg til Gud gjennom bestemte handlinger, praksis og riter. Gjennom instrumenter, ytre objekter og tegn, blir fromheten tilgjengelig, forklarlig og håndfast. Fromhet er et uttrykk for det som skjer i det indre liv hos det individuelle mennesket. Eksempler på slike instrumenter er bøker og bilder, liturgi og strukturer. Disse instrumentene er elementer som bidrar i formingen av et samfunn og setter sitt preg på den. Det er disse instrumentene som gjør det mulig å studere fromheten som fenomen.⁷⁷ Fromheten er opptatt av det intime forholdet til Gud og henter derfor ut fra Bibelen forhold som betegner, berører og belyser dette nære forholdet. Hvordan

---

⁷⁵ Nielsen 2009: 376

⁷⁶ Von Achen 2007: 24

⁷⁷ Von Achen 2007: 24

gjør de dette? I det følgende blir det naturlig å se på den barokke diktningen og på det som var strømmingene i tiden. Hva var det diktningen handlet om og hvilke teknikker var det de tok i bruk i sin diktning?

3.2 Fromhetens uttrykk i barokk diktning

Litterært sett plasseres DED og Kingo innunder den barokke diktning. Men det er imidlertid uenigheter om hva som kjennetegner den. Noen mener barokk diktning tilhører en bestemt periode som følger en viss språklig-litterær utvikling, hvor morsmålet stadig blir en viktigere del. Andre betegner barokken ut ifra hvilken stil diktningen har, f.eks. i måten den skiller seg fra klassisk diktning med bestemte kjennetegn som kan ha tilknytning til annen kunst og uttrykksformer.⁷⁸ På grunn av utfordringen med å definere hva barokk diktning innebærer, vil betydningen av begrepet barokk i denne oppgaven vise til den diktertradisjonen som oppsto på 1600- og 1700- tallet. Denne perioden har blant annet forskning i Tyskland vært opptatt av de siste 40-50 årene.⁷⁹ Forskingen har ført til at man har blitt mer bevisst på og fått større kunnskaper om at den er en felleseuropeisk barokktradisjon, det som er blitt kalt barokklitteraturen. Til dette hører det med at man er blitt bevisst på at man må tolke barokklitteraturen på dens egne premisser. Barokklitteraturen var preget av at den bygget på det latinske språket, dette fordi opplæringen i latin var knyttet til opplæringen i retorikk og dannelse. De mønstrene, sjangerne og arbeidsmåtene som ble innlært i forbindelse med dette, fortsatte man å bruke da morsmålet kom inn i diktningen. Og den var preget av den antikke retorikken.⁸⁰ Dette er på grunn av at den antikke retorikktradisjonen ble formidlet gjennom skoler og utdanning. Man ble på denne måten en del av en fast utformet tradisjon, både direkte gjennom opplæringen, men også indirekte gjennom å høre og lese litteratur som var en del av den samme tradisjonen. På den måten ble tradisjonen også rettleidende for dem som ikke hadde fått opplæring i den gjennom skole og utdanning. Morsmålsdiktningen som ble populær på DEDs og Kingos tid, skilte

---

⁷⁸ Akslen 1997: 23

⁷⁹ Akslen 1997: 39

⁸⁰ Akslen 1997: 40, Svendsen 1990: 40

seg ut fra den tradisjonelle diktningen som fortsatt holdt på latinen.⁸¹ Det er sannsynlig at DED kom i kontakt med denne tradisjonen da hun bodde i København i tre år. Diktningen fulgte regler og hadde som mål å bruke dagligtale slik at det lå tett opp mot hverdagspråket. På den måten ble diktningen gjort mer tilgjengelig i hverdagen.⁸² Å skille mellom form og innhold er mulig på grunn av det språksynet som var i den klassiske retorikken. Dette skillet kan særlig sies å være tydelig når det gjelder billedbruken.⁸³ Man setter noe i sammenheng med noe annet og binder det sammen gjennom bruken av bilder (allegorier, metaforer). Bruken av bilder i språket utviklet seg, og etter hvert hadde man en del fastlagte bilder som hadde faste bruksområder. Det fantes til og med en rekke allegoriske håndbøker på 1600 tallet.

DED og Kingo var en del av en muntlig kultur, hvor mye av diktningen ble kjent gjennom den muntlige overleveringen. Dette har igjen sammenheng med manglende leseferdigheter som samfunnet bar preg av. Retorisk diktning, talerkunst og dikterkunst var håndverk man skulle lære å håndtere. Der lærte de språklige virkemidler og mønstre⁸⁴ og skrev kunstpoesi på morsmålet.

3.3 Salmens retorikk

Man kan si at retorikk er en metodisk studie av språket og de redskaper som den tar i bruk. Enkelt sagt er retorikk en form for overtalelse med språket som verktøy. Denne overtalelsen forutsetter at noe skjer i språkets formidling til den som skal overtales. Salmens retoriske oppgave er å vekke bilder og forestillinger hos dem som leser dem. Ikke bare med et formål å belyse innholdet, men å overbevise leseren om at innholdet er noe som gjelder dem.⁸⁵ Men salmer er ikke bare et rent retorisk redskap. Det er også poesi. Poesiens funksjon er at den skal vekke bestemte forhold eller tilstander som ligger så dypt eller subtilt i

---

⁸¹ Akslen 1997: 43

⁸² Svendsen 1990: 40

⁸³ Akslen 1997: 48

⁸⁴ Valkner 1999: 593

⁸⁵ Nielsen 2009: 68

mennesket at bare poetiske formuleringer kan hente dem fram.⁸⁶ Salmenes formål er dypest sett å bli trodd og tolket på et plan der hele den menneskelige eksistens ses i lys av en kristen virkelighetsforståelse.⁸⁷ Salmene har til hensikt å forvandle og oppbygge mennesker og røre ved det åndelige liv hos dem som leser dem. Dette gjøres gjennom å spille på menneskers opplevelser, erfaringer, sinnsstemninger, fantasi og måten man lever sitt liv på. Målet med dette er å berøre og tiltale menneskers åndelige liv og praksis slik at det har en innvirkning på måten man velger å leve sitt liv på. Salmene forholder seg intertekstuel til Bibelen. De spiller på bilder og tekster fra den. Det kan være alt fra et kjent motiv i en klassisk bibelfortelling eller et bilde på et møte mellom Gud og mennesker. Det betyr at salmediktningens billedspråk mister sitt fotfeste uten Bibelen.⁸⁸ Ikke i alle salmer er det direkte henvisninger eller bilder fra Bibelen; i noen salmer finnes den bare som et underlag, noe som er underforstått. For å oppfatte denne typen intertekstualitet med Bibelen, må man ha kjennskap til Bibelens tekster og dens billedspråk. Mennesker holder seg fortolkende til Gud. Bibelen kan brukes som en tolkningsnøkkel i denne relasjonen, og salmene som bygger på Bibelen kan også hjelpe oss i tolkningen av Gud. I ortodoksiens tid ble salmen et redskap som aktivt ble brukt til å utvikle gudsrelasjonen.⁸⁹

3.4 DED og Kingo

Ovenfor har det blitt antydnet at DED og Kingos diktning ble til i en tradisjon hvor det å beherske salmens retorikk var ansett som et håndverk. Men diktningen deres har også blitt kalt brukspoesi. Dette fordi den var beregnet til en bestemt bruk; til bestemte personer og med klare målsetninger, slik som leilighetsdiktningen var.⁹⁰ Erik A. Nielsen betegner den imidlertid som kunstpoesi. Dette har sammenheng med forståelsen av diktning som et håndverk som skulle mestres. Dessuten gir ordet brukspoesi en fornemmelse av en poesi

---

⁸⁶ Nielsen 2009: 69

⁸⁷ Nielsen 2009: 70

⁸⁸ Nielsen 2009: 43, Sørbo 1994: 271

⁸⁹ Oftestad, Rasmussen og Schumacher 2005: 136

⁹⁰ Valkner 1999: 585

som ikke er verdsatt mer enn til den bruken den er beregnet på. Poesien i seg selv er derimot en kunst, og Nielsen kaller den med rette derfor kunstpoesi.

DEDs barokke diktning kan plasseres innunder den religiøse retningen som blir kalt reformortodoksien.⁹¹ Reformortodoksien var en bevegelse som oppsto innenfor kirkelige kretser og i andaktskretser der også lekfolk markerte seg. Denne bevegelsen var en botsbevegelse som var preget av engelsk og tysk oppbyggelseslitteratur med forfattere som Lewis Bayly, Heinrich Müller, Valentin Wudrian og Johann Arndt. Hos dem er den kristne tro en levende mentalitet hvor gudfryktighetsøvelser, Kristusetterfølgelse, bot og håp er viktige begreper. Botsbevegelsen gjorde opprør mot den konservative lutherske ortodoksien og stilte seg skeptiske til det som de oppfattet som en streng teoretisk tro som bygget på utvalgte bibeltekster og luthersk lære. Bevegelsen oppsto blant prester og lærde lekfolk som var kunnskapsrike og beleste. Kingo var også blant dem som reagerte åndelig passivitet og sløvhet blant folket.⁹² Det kan bety at han delte oppfatningen om at den kristne fromhet handlet om mer enn å bekjenne seg til den lutherske lære. Litteraturen som ble skrevet med utspring i denne bevegelsen kjennetegnes blant annet ved bruk av brudemystikk, sår- og blodmystikk, og pasjonsmystikk.

Helt siden Luthers tid har det vært en tradisjon for såkalte morgen- og kveldssukk. Denne typen diktning er en form for bønnesalmer, som oftest i en relativt fast disposisjon.⁹³ I morgensukkene takket man for Guds vern om natta og ba bønner for dagen, om velsignelse og overgivelse til Gud. Kveldssukkene var hovedsakelig takksigelser for Guds hjelp gjennom dagen og bønn om tilgivelse for synder, samt bønn om Guds vern for natten som skulle komme. Det finnes selvsagt ulike variasjoner over denne disposisjonen, men DED fulgte den på sin måte.⁹⁴ Men det er ikke alle DEDs salmer som det er like enkelt å plassere innunder en spesifikk salmesjanger. Men når det gjelder DEDs nattverdssalmer fremkommer det av selve overskriften til de salmene hun skriver at de ikke er til

---

⁹¹ Valkner 1999: 586

⁹² Svendsen 1990: 42

⁹³ Akselen 1997: 15

⁹⁴ Akselen 1997: 15

bruk for kirke- og gudstjenesteliv. De kan derfor kalles botssalmer og var beregnet til den personlige forberedelsen i hjemmet eller under husandakten, og var ikke dogmatiske utlegninger om nattverden, Denne forberedelsen skulle hver enkelt gjøre for å prøve seg selv. Igjen dreier det seg også om bot, men også om syndsbejelse. Dette vil vi se tydelig når vi i det følgende kapittel skal ta for oss to av hennes nattverdssalmer. Altså er det innunder sjangeren botssalmer at de fleste av DEDs salmer kan plasseres. Botssalmene hvor tittelen ofte angir tema, kan være gjenfortellinger av bibelske fortellinger. Eksempler på dette er en tekst som allerede er trukket frem tidligere i oppgaven, om kvinnen som får sine synder tilgitt av Jesus. Et annet eksempel er fortellingen om den bortkomne sønn i Lukas 15,11-32. Dette er historier som kan anvendes når det handler om det å gjøre bot og få synder tilgitt. Kingo skrev også morgen- og kveldssukk, som var til den gudfryktige daglige øvelse.⁹⁵ Det var spesielle bønner til alle dager i uken, hele året. På den måten kunne folk følge med på kirkeårets tekster og få en regelmessig rytme i husandakten. Morgensukkene han skriver, har en optimistisk og glad tone og uttrykker en klar Gudstro, som bygger på objektive bibelske sannheter om blant annet Guds kjærlighet og Guds nåde.⁹⁶ I kveldssukkene er den optimistiske tonen byttet ut med en noe tyngre tone og tematisk dreier det seg mer om nattens mørke og døden. Til tross for dette, er det en lite dramatisk klang over dem, da versene uttrykker en begeistring over å få se Guds rike.⁹⁷ Kingos salmer har en langt mer optimistisk tone enn DEDs. Grunnen til dette kan være at han på utgivelsestidspunktet ikke hadde opplevd like mye sorg som DED hadde da hun skrev sine salmer. Selv om de begge vektlegger ulike perspektiver i sin diktning, bruker de Bibelen som både grunnmur og kilde for sin poesi.

---

⁹⁵ Svendsen 1990: 8

⁹⁶ Elseth 1985: 43

⁹⁷ Elseth 1985: 44

3.5 Oppsummering

Dette kapitlet har påpekt viktigheten av å tolke en tekst på dens egne premisser fordi man i ulike perioder i historien har vært opptatt av forskjellige aspekter ved livet og den kristne tro og sannhet. Bibelen har blitt presentert som både kilde og fortolkningsnøkkel i den litteraturtradisjonen DED og Kingo hører hjemme i, og preger enten handlingsforløpet eller motiver i diktningen.

Morsmålet ble stadig viktigere i den dansk-norske diktningen, og det å dikte ble ansett som et håndverk. Det retorisk oppbygde innholdet skulle overtale lesere til en luthersk virkelighetsforståelse hvor fromhet var et viktig stikkord. De teologiske grunnlinjene var at det syndige mennesket trenger Guds kjærlighet, tilgivelse og nåde.

Kapittel 4: “Gudelig beredelse til Herrens hellige Nadere”

De foregående kapittel har tatt for seg det luthersk ortodokse univers som DED og Kingo var en del av. Fromhetsidealet og det kristne samfunnsliv har blitt presentert, og bildet som vi får av denne tiden er preget av at det ble lagt klare retningslinjer fra sentralt hold om hva som var ønskelig at folket skulle gjøre og være en del av. Kirken og Kongen, med biskoper og prester i spissen, hadde klare mål for innføringen av en luthersk fromhet som skulle gjennomsyre hele samfunnet og hjelpe enkeltindividet i sitt personlige åndelige fromhetsliv. Salmene har blitt fremstilt som en del av programmet for innøvingen av kristendommen, men vi har også sett at salmene var mye mer enn det. For de som skrev salmene var det et håndverk som skulle bygge på en åndelig inspirasjon som kom innenfra. Når det gjelder form og innhold er salmediktningen preget av strømningene i tiden. I form var diktningen preget av den antikke retoriske tradisjonen og latin, det innholdsmessige var preget av de teologiske strømninger i tiden. Innholdet i salmene skal vi gå enda nærmere inn på i dette kapitlet.

DED var en lyriker som i sine salmer er fortapt i en dialog med Gud, og hvor vi som lesere overhører en dialog eller blir trukket inn i teksten. Salmene er skrevet til bestemte situasjoner, noe som også gjør salmene gode til meditative tekster, der man følger en naturlig progresjon i teksten. Kingos verker er annerledes. I noen er han lyriker i dialog med Gud der vi står på utsiden og får være vitne til det som skjer. I andre tekster er han belærende og har som mål å formidle et kristent budskap. I DEDs nattverdssalmer overhører vi en dialog mellom jeget og jegets sjel, der Jesus omtales i 3.pers, og jegets sjel er subjektet. I Kingos salme overhører vi en dialog mellom jeget og Jesus, der Jesus omtales i 2.pers og fungerer som overordnet subjekt.

Jeg vil i denne oppgaven foreta en komparativ analyse av nattverdsmotivet i DEDs nattverdssalmer (1 og 2) og Thomas Kingos nattverdssalme (3).

Hovedvekten av analysen er på nattverdsmotivet i DEDs salmer da det er hun som er hovedfokus i denne oppgaven. Kingos salme og nattverdsmotiv tar jeg med fordi denne salmen er fra samme epoke. Dessuten er det interessant å se på

forskjellene og likhetene i nattverdsmotivene. Det vises til vedlagte salmer i analysen.

Når jeg i det følgende skal ta for meg den første nattverdssalmen av DED er det med utgangspunkt i Fryes metode om vertikal og horisontal analyse. Jeg starter med det horisontale der det er handlingsforløpet i teksten som er det interessante. Sentrale spørsmål blir: Hva skjer i teksten? Skjer det noe med noen? Hvordan er progresjonen? I den vertikale analysen vil jeg se på tekstens struktur og oppbygning. Sentrale spørsmål i denne delen av analysen blir: Hvordan er tekstens oppbygning? Hvilke bilder fremtrer i teksten? Hvilken funksjon har bildene? Som en systematisk framgangsmåte har jeg valgt å se etter sanser og riker: dyrerike, planterike og menneskerike. Allusjonene til Bibelen blir en viktig del av analysen der jeg trekker fram bibelvers og bibelfortellinger som det spilles på i salmen. Jeg tar for meg nattverdssalmene parvis; først forberedelsessalmen og så takkesalmen. Et slikt opplegg er naturlig da salmene i seg selv er inndelt slik. Salmene analyseres hver for seg, først horisontalt og så vertikalt. Allusjonene til bibeltekstene kommer under den vertikale analysen. Deretter vil jeg ta for meg noen av de teologiske tema som berøres i salmene. Jeg har valgt å ta for meg ett teologisk tema til hver del av salmene, slik at det til sammen vil bli trukket fram seks teologiske tema. Temaene er valgt ut på bakgrunn av det jeg anser som et hovedtrekk i den teologiske forståelsen som ligger som en forutsetning for salmen. Dette vil fungere som en belysning av det teologiske grunnsyn som salmen presenterer og som er i analogi med teologien som kjennetegner den lutherske ortodoksien.

4.1 Nattverdssalme 1 av Dorothe Engelbretsdatter

Gudelig Beredelse til Herrens Hellige Nadere

4.1.1 Horisontal analyse

Salmen før nattverden forteller om et møte mellom et jeg og Gud. Jeget er fortvilet og tynget av synden som har blitt tyngre enn hva jeget makter å bære. Jeget føler seg skitten og har en ufred i hele kroppen. Ulydigheten mot Gud har ført til frykt for Guds vrede og dødsangst. Jeget innser at den eneste muligheten

for å klare seg er å løpe til Gud og falle for hans føtter i bønn om nåde og forlatelse. Troen og tilliten til Gud er det som fører jeget til sin frelser. Med en ånd som vil holde seg borte fra synden, men med en kropp som er for svakt til å klare det. Jegets møte med Gud skjer i håp om at nåden er større enn synden, og at kroppen som er skitnet til av synd skal bli vasket ren av Jesus. Møtet skjer gjennom Jesu legeme og blod.

4.1.2 Vertikal analyse

Beredelsens del av nattverdssalme 1 består av 15 vers med 5 linjer i hvert vers. Salmen kan deles i tre. Vers 1-7 skildrer synden og syndens konsekvenser i menneskets liv. Vers 8-10 skildrer håpet og Jesus og at det hjelper å rope til ham. I vers 11-15 er nåden og himmelen sentralt, og nåden har seiret over synden. Begynnelsen av salmen skildrer en tung og dyster virkelighet som endrer seg gradvis i løpet av salmen etter hvert som fokuset flyttes bort fra synderen og over på Jesus. Salmen starter i det negative og håpløse, men løftes opp fra elendigheten midtveis i salmen og ender opp i et håp om guddommelig inngripen. Utbroderingen av synden som er årsaken til atskillelsen mellom Gud og mennesker bygger opp til introduksjonen av løsningen: Jesus.

De 7 første versene er en detaljert skildring av jegets smerter rundt synd, hva den er og hva det gjør med jeget. Det skildres på mange ulike måter hvor tung og fæl synden er å ha i livet sitt. Beskrivelsen av synd har gjennomgående sanselige metaforer. I vers 1 er syndens smerte beskrevet som stank fra sår og i vers 2 er den "tung som bly." I vers 3 er jeget som et barn som blir skittent et øyeblikk etter at det er blitt vasket. Og i vers 3 skildres synden og jegets forhold til den i et bilde av et svin som "søler sig i Dynd⁹⁸". I vers 6 er jeget veid og funnet for lett. Dette er en sanseliggjøring av synden og dens ødeleggende effekt på mennesket. Synderen har en syndefull kropp som er dekket av synd fra fot til topp, og det onde forstås som en fysisk og åndelig virkelighet. Dette kan ha sammenheng med forståelsen av Jesus, hans fysiske liv, død og oppstandelse og nattverdens fysiske elementer som man får del i gjennom måltidet. Bildene som er hentet fra naturriket brukes i metaforer for synd. I vers 5 er synden som vann

---

⁹⁸ Søle, møkk

som står i fare for å oversvømme sjelen og i vers 7 bruser synden som en elv. Dette kan tolkes som allusjoner til storflommen i 1. Mos 7, beretningen om Noahs ark. Det kan også tolkes som en allusjon til 2. Mos 14, om Sivsjø-underet som skjedde når Israelfolket ble ført ut av Egypt, og til Salme 69. I vers 8-10 henvender jeget seg til Jesus og sier hva hun vil gjøre i møte med han. Hun vil falle ned på kne for han og gråte og rope om barmhjertighet. I beskrivelsen av Jesus brukes metaforer beskriver forholdet mellom Jesus og jeget. I vers 8 er Jesus hennes "skatt og Siæles-venn" og i vers 10 er Jesus jegets beskytter. I vers 9 er jeget en tigger som banker på døren til den rike som er Jesus. I vers 10 beskrives synden som en drakt. Dette følger opp sanseliggjøringen av synden fra vers 1-7.

I vers 11-15 skildres håpet og nåden og livet med Jesus. Salmen tar en mer optimistisk vending: I vers 11 introduseres det som kan skje hvis bønner besvares, der Jesus er brudgommen og jeget er bruden. Dette antyder et bryllup som skal finne sted. Bryllupsbildet følges opp i vers 14 der hun ber om at hun kan få komme til festen med de "rette bryllupsklær på". Bryllupsklærne fungerer som en kontrast til den syndige drakten som hun bærer i vers 10. I vers 12 presenteres nåden eksplisitt for første gang og fremstilles nærmest som et våpen som Jesus har mot synden. Og dette våpenet er både mektigere og større enn synden. I vers 13 skildres kroppen igjen som full av synd, men denne gangen blir løsningen på dette presentert; at Jesus kan gjøre ren. I vers 15 presenteres Jesu blod og legeme som indikerer måltidet som skal finne sted. Det at også Jesu legeme og blod er noe sanselig gjør at fokuset på jegets kropp henger sammen med nattverdsmåltidet, der jegets syndefulle kropp blir en kontrast til Jesu syndfrie kropp. I vers 14 er "Lammets høytids Dag" brukt som bilde på den festen som skal finne sted i himmelen og som nattverden blir en foregripelse på⁹⁹. Metaforene har sin bakgrunn i Det nye testamentet, fra Matteus 25 om brudepikene og Johannes Åpenbaring 2,10,¹⁰⁰ og er en del av en gammel tradisjon med opprinnelse i Høysangen. DED bruker metaforer som spiller på

---

⁹⁹ Kvalbein 2008: 94, Matt 8,1, Luk 13,28; 22,16, Mark 14,25, Matt 26,29

¹⁰⁰ Arndal 1989: 259

jordiske bryllupsskikker, eks. bryllupslær. Disse skikkene kobles sammen med brudemystikktradisjonen, som sammen skaper et spennende bilde.

I tillegg til allusjonene som er nevnt i analysen ovenfor finnes også flere allusjoner og direkte sitater fra bibelske tekster. I vers 1 er synden dødens brodd. Denne beskrivelsen av synden finner vi i 1. kor 15,56. Der fungerer det som beskrivelsen av forholdet mellom synden og loven og Guds seier gjennom Jesu død og oppstandelse for menneskers synder. I vers 10 finner vi et sitat som er hentet fra to evangelietekster: Matt 26,41, Mark 14,38. "Aanden den er villig, Kiødet er svagt." I begge bibelstedene markerer dette et skille mellom viljen og evnen til å gjennomføre noe. I vers 13 ber jeget om at Herren skal vaske hvit som snø. Dette bildet er blant annet brukt i Jesaja 1,18 og i Salme 51,9. I vers 9 kan jegets utholdenhet i bønn, sammen med bildet på tiggeren og den rike, være en allusjon til lignelsen om enken og dommeren i Lukas 18,1-8. Gjennom hele salmen kan vi finne spor av Salme 51 som er en bønn til Gud om tilgivelse og nåde og renselse og fornyelse. Som et eksempel på dette kan nevnes Sal 51,19, der salmisten beskriver sitt hjerte og sin ånd som knust, jf. nattverdssalmens vers 12.

Som vi har sett i analysen over kan salmen deles i tre hvor hver del har hvert sitt hovedfokus. Del 1 har synden i fokus og bygger opp mot forventningen eller håpet om en utvei. Denne delen understreker også viktigheten av og hvorfor man trenger nattverd i utgangspunktet. I del 2 presenteres håpet og beskytteren og i del 3 skildres livet med Jesus. Gjennom hele salmen finner vi allusjoner til Bibelen. Det betyr at det er den som både er grunnmuren og tolkningsnøkkelen til å forstå salmen.

4.1.3 Teologisk tema

Som det fremkommer av analysen ovenfor, er det i denne salmen lagt stor vekt på synd. Jegets synd er i fokus i første del av salmen og det brukes metaforer fra og allusjoner til Bibelen for å belyse dette. Jeget vet at det bare finnes en utvei for dets situasjon, og det er å henvende seg til Jesus i håp om at han vil forbarme seg over jeget med sin nåde. Med bakgrunn i dette kan skapelse og syndefallet

trekkes fram som underliggende teologisk tema i denne delen av salmen. Blant annet kommer dette til uttrykk i vers 2 der jeget uttrykker en bevissthet om at synd er noe det burde avstå fra, men som det stadig ikke klarer. I overgangen mellom vers 4 og 5 settes frykt for døden opp som en konsekvens av jegets synder. I siste linje i vers 5 uttrykker jeget en redsel for Guds vrede der jeget vil skjule syndene sine for Gud, og i vers 6 er jeget klar over at det har vært ulydig mot Gud. Disse versene er til sammen betegnende for forståelsen av menneskets syndige natur i sammenheng med Gud og syndefallet. Motivene som nevnes i disse versene utgjør en henvisning til beretningen om Adam og Eva i Edens hage og til syndefallet i 1. Mos 3. Versene i salmen gjenspeiler et syn på menneskets natur som syndig. Når jeget i vers 8 vil løpe til Gud, er det i visshet om at der vil utveien fra synden og døden være. Men der risikerer jeget også å møte Guds vrede slik som Adam og Eva gjorde i Edens Hage.

Salmen er i analogi med den lutherske ortodoksiens forhold til problemstillingen om skapelsen og syndefallet. Ortodoksien hadde en oppfatning av Gud og hans skaperverk som noe som i utgangspunktet var fullkomment og godt. Gud skapte verden på seks dager til sin ære og til menneskers gode. Og menneskene ble skapt *in imagine Dei*, i Guds bilde.¹⁰¹ Dette ble tolket som at menneskets opprinnelige natur var fullkommen i sin visdom og kjennskap til Gud og Guds rettferdighet og lov. Og gjennom syndefallet ble menneskets naturlige rettferdighet til en naturlig synd. Denne syndige naturen har gjennom den kroppslige fødselen blitt overført i generasjoner. I den syndige natur ligger en tilbøyelighet til det onde, og mennesket er derfor under Guds vrede ettersom Gud ikke tåler synd og ondskap. Med mindre mennesket fødes på nytt, blir det straffet av Gud både i dette livet og etter det.¹⁰² Derfor har menneskets synd sammenheng med døden.

Men i vers 9 i salmen trekkes det avgjørende inn i salmen: troen på Jesus. Jesus er løsningen på menneskets synd, gjennom ord og sakrament. Menneskets liv som var fortapt etter Adams fall, gjenfødtes og gjenopprettet gjennom Jesus og

---

¹⁰¹ Hägglund 2003:290

¹⁰² Hägglund 2003:291

troen på hans frelsesverk.¹⁰³ Synden som teologisk tema i denne salmen kommer til uttrykk gjennom at døden fremstilles som en direkte konsekvens av synden og gjennom jegets bevissthet om syndens makt og plass i sitt liv.

Sjælens Glæde og Tacksigelse Effter Naderen

4.1.4 Horisontal analyse

Salmen etter nattverden er en takksigelse og lovprisning til Gud, formet som en dialog, der jeget taler til sin sjel. Jeget sier til sjelen at den har blitt tatt i nåde av Gud og blitt rensset for sin skyld og at den må la Herren råde. Jeget sier at sjelen har fått en smak av det rette liv gjennom nattverdsmåltidet og at måltidet slukket nøden og sorgen, men at regnskapet fortsatt skal gjøres opp en dag. Derfor sier jeget at det gjelder å være på vakt. Sjelen har gått fra å være syndens slave til å få et rent hjerte hvor Jesus kan flytte inn og la sin godhet smitte over. Sjelen blir oppfordret til å ikke la noen ting i verden få rive den bort fra Kristus slik at den en gang kan få bære en krone av ære i himmelriket.

4.1.5 Vertikal analyse

Takksigelsen etter nattverden følger et annet oppsett enn beredelsen før nattverden. Takksigelsen består av 8 vers med 8 linjer i hvert vers, og har derfor en annerledes struktur og rytme enn beredelsen. Takksigelsen kan deles i tre. Vers 1-4 er en takksigelse for bønnesvar. Bønnen om nåde og renselse i beredelsen ble hørt, og Herren har seiret over synden. Vers 5-6 beskriver hva som har skjedd, hvordan seieren skjedde, og hva som har endret seg i nattverden. Vers 7-8 skildres hva som kan skje og hvor veien fører hen. Takksigelsen starter med å fokusere på det som har skjedd med jeget i nattverden. Det er en takknemlig og glad tone som lovpriser endringen som Gud har foretatt. Midt i vers 5 skifter fokus fra Guds nådegjerning til hva jeget kan gjøre for Gud som gjengjeldelse for nåden. Siste del av vers 7 og hele vers 8 har det samme fokus som vektlegger at den endringen som har skjedd med jeget i

---

¹⁰³ Hägglund 2003:291

nattverden har bidratt til at jeget har fått et fornyet/forsterket ønske om å følge Jesus. Salmen slutter med håpet om at et liv levd nær til Jesus en dag skal føre til et evig liv med han i himmelen.

I vers 1-4 trekkes nåden fram på fire forskjellige måter. I vers 1 skildres nattverden som en hendelse der Herren "tok dig til Naade". Bønnen fra beredelsen om at Herren skal vise barmhjertighet og se til jeget i nåde ble hørt. Dette er en takk til Herren som hører bønner. I vers 2 er nattverden beskrevet som "Naade-skiencck" og er en takk for at hun fikk nåde gjennom nattverden. "Naade-Skat" i vers 3 er betegnelsen på det som jeget mottok i nattverden. Nåden fikk jeget i Jesu "Legoms Krafft" og "hans Blod den Ledske-Safft", og gaven beskrives i sanselige kategorier; det går på kraft til legemet og at jeget er blitt lesket, også det et sterkt sanselig uttrykk for å slukke tørsten og motta noe velsmakende. I vers 4 er jegets tro og troshandling begrunnelsen for at måltidet ble tilgjengelig for jeget. Det ble et "Maaltid Naaderig" fordi jeget handlet i og med tro på nattverdens guddommelige virkning. Vers 2-3 beskriver den virkningen som nattverden har på jegets synd og de smertene som jeget hadde på grunn av synden. Nattverdens virksomme kraft påvirker "Mit Huus" i vers 2, og sjelens "Nød", "Sorg" og "hunger" har Jesus imøtekommet i vers 3-4. I vers 2 er nattverdens hendelse beskrevet som "paa det rette Liff een smag" og knyttes på denne måten til den eskatologiske dimensjonen. Ved å bruke ord som er forbundet med noe overnaturlig, som himmel og engel, blir det understreket at brødet og vinen i nattverden har en guddommelig kraft. Ordene "Spise-kammer" og "Ledske-Safft" viser til den mettende funksjonen nattverden har på sjelens hunger. Vers 4 beskriver hvordan jegets tro spilte en rolle i det møtet som har funnet sted. Troen på Jesu makt over synden gjorde at jeget fikk ta del i måltidet. Vers 5-6 skildrer i to bilder hvordan Jesus snudde jegets situasjon under nattverden. Han tok jegets "tunge Aag" og gjorde dermed slik at jeget ikke lenger var en "fangen Slaffve". Jesus tegnet jeget inn i "Liffsens Bog"¹⁰⁴ og dette markerer endringen som har skjedd med jeget: Det har gått fra å være slave under synden til å bli satt fri og fått et gjenopprettet forhold til Gud.

---

¹⁰⁴ Salme 69,29, Fil 4,3, Åp 3,5; 13,8; 17,8; 20,12; 20,15; 21,27; 22,19

I vers 7-8 skiftes fokuset fra nattverdens hendelse til det jeget vil gjøre nå som det er blitt satt fri fra synden. Salmen slutter med håpet om det som en gang skal skje i himmelen. I vers 7 skildres nattverden som en anrettelse av jegets hjerte til å skulle være en bolig for Jesus. Jesus vil bo i et hjerte som er rent. Vers 8 fører oppfordringen fra tidligere videre; å ikke la noe av jordisk eller åndelig karakter føre til at jeget forlater Kristus. "Denne Græde-dal"¹⁰⁵ fungerer som en slags stadfestelse av at det skjer mye vondt og ondt i verden. Samtidig står "Græde-dal" i kontrast til "Brude-Sal" der jeget skal motta "een Ære-Krone".

I denne salmen finner vi i flere allusjoner til Bibelen. Den første er Sakkeus i vers 1, noe som bringer oss til Lukas 19, der Jesus møter synderen og tolleren Sakkeus og spiser med han. Denne allusjonen setter jeget på linje med en synder som er så heldig å få dele måltid med Jesus. Den mest subtile av allusjonene er antakelig den vi finner i vers 4, der St. Hans nevnes. Dette kan tolkes som en allusjon til Johannes 1,27, der døperen Johannes vitner om Jesus, og sier: *"han som kommer etter meg, han som jeg ikke er verdig til å løse sandalremmen for"*. I lys av denne bibelteksten kan vi si at vers 4 handler om at det er troen på Jesus, ikke ens egen verdighet, som er avgjørende for nattverdens virkning. I vers 5 er Livets bok nevnt. Tekster som nevner livets bok i Bibelen, er Salmenes bok i Det gamle testamentet, men de fleste finner vi i Det nye testamentet.¹⁰⁶ De fire først linjene i vers 8 kan tolkes som en allusjon til Romerne 8,38. Denne bibelteksten regner opp en rekke ting som mennesker ikke skal la komme i veien for å leve med Kristus. Der vektlegges både jordiske og åndelige ting, og det gjør det også i denne salmen der verken "verdslig Ting" eller "dødens Morde-sting" skal skille jeget fra Kristus.

Som vi har sett i analysen ovenfor kan takksigelsen etter nattverden deles opp i tre deler. I den første delen er det fokus på renselsen av jeget. I nattverden ble Jesu seier over synden igjen gjort gjeldene. I del to er fokuset på hvordan Jesus vant seieren, og i del tre er det fokus på jegets "nye" liv, og det livet som venter i himmelen. Metaforene og allusjonene i salmen har klare bibelske belegg.

---

¹⁰⁵ Salme 84,7

¹⁰⁶ Salme 69,29, Fil 4,3, Åp 3,5; 13,8; 17,8; 20,12; 20,15; 21,27; 22,19

4.1.6 Teologisk tema

Analysen ovenfor viser at salmen legger stor vekt på endringen som skjer med jeget gjennom nattverden og dens møte med Jesus. Endringen beskrives som en renselse fra synden der det helt sentrale og avgjørende for denne endringen er Jesu kropp. Gjennom Jesu legeme og blod blir jeget ikke bare rensert fra synden, men det får en forsmak på himmelriket, og jegets syndefulle kropp har blitt helbredet og gjenopprettet. Dette berører et teologisk tema som omhandler Jesus og hans frelsesverk. Salmens fokus på det sanselige og på det guddommelige, dreier tema over på Jesus og hans menneskelige og guddommelige natur. Jesus tiltales som Herre i vers 1 og som "Joseph JEsu døde krop" i vers 7. Dette er interessante formuleringer som spiller på forholdet mellom Jesu to naturer. I vers 1-6 uttrykkes på ulikt vis den seieren som Jesus har vunnet over synden i jegets liv. I vers 6 blir dette spesielt tydelig ved at Jesu blod har reddet jegets salighet og at alle sår og feil ved jeget er borte. Et slags kampmotiv mellom Jesus og synden kommer også fram i verset, der jeget fremstilles som en fanget slave under synden. Jesus går til kamp for å gjøre slaven fri. Det fokuseres på Jesu legeme og blod som kilden til Jesu seier. Jesu kropp har gitt jeget en ny start på et nytt liv som Jesu disippel, i kontrast til syndens slave. I Johannes 6:51 sier Jesus: *"Jeg er det levende brød som er kommet ned fra himmelen. Den som spiser av dette brødet, skal leve til evig tid. Og det brødet jeg vil gi, er min kropp, som jeg gir til liv for verden."* Jesu kropp gjør levende og det har sammenheng med hans natur som både er menneskelig og guddommelig. Jesu menneskelige natur gjør det mulig for hans guddommelige natur å være til liv for mennesker. Jesus ble ofret som et syndfritt menneske for syndige menneskers skyld. Men Jesus, som en av de tre personene i Gud, gjorde et slikt offer mulig i kraft av å være Gud. Fordi Jesus er Gud, blir hans menneskelige kropp til liv for mennesker.

Den lutherske ortodoksiens syn på Kristologien var at Jesus er både er sann Gud og sant menneske.¹⁰⁷ Men hvordan skal man på riktig måte kunne fremstille denne sannheten? Det var ikke tilstrekkelig å fremstille Jesus som to ulike naturer som blir til ett. For Jesus er i sin natur en og samme person både

---

¹⁰⁷ Hägglund 2003:287

menneskelig og guddommelig. De to naturene utgjør en person. Det innebærer ikke at Jesu kropp forvandles til noe guddommelig eller at Gud har tatt bolig i en menneskelig kropp. På grunnlag av dette kan derfor sies at det er den guddommelige Kristi kropp som gjør levende i nattverden, og det er Guds seier over døden som virkeliggjøres i nattverden.

Salmen fremstiller Jesu legeme og blods virkning gjennom nattverden i analogi med det som den lutherske ortodoksien bekjente seg til. Dette kommer til uttrykk gjennom måten Jesu legeme og blod beskrives i forhold til både det menneskelige ved Jesus og det guddommelige. I vers 1-4 og 6 nevnes Jesu legeme og blod i sammenheng med det at jegets synd er borte. Blant annet er det beskrevet som "Naade-skiencck" i vers 2. Det er Guds nåde i Jesus som vinner over synden og gjør synderen ren.

4.2 Nattverdssalme 2 av Dorothe Engelbretsdatter

Gudelig beredelse til Herrens hellige Nadere

4.2.1 Horisontal analyse

Jeget henvender seg til Jesus med sin syndefulle kropp og kaster seg ned for hans føtter i bønn om tilgivelse. Jeget bekjenner sine synder og sin elendighet og skammer seg over sin dårlighet og syndige lyster. Jeget ser på seg selv og sitt liv og ser at det stadig er de samme syndene som gjøres, og stadig blir de gamle sårene revet opp. Jeget ber om at Jesus skal ta åket, for jegets eneste utgang fra synden er gjennom renselse i Jesu blod. Jeget vil vende sine øyner mot himmelen og er redd og bedrøvet fordi det er umulig å motstå synden med bare viljen. Med et hjerte som er tynget av synd, vender jeget seg til sin frelser i visshet om at bare den minste del av hans nåde, kan hjelpe selv om synden er stor. Jeget ofrer sitt knuste hjerte til Gud, og som en angrende synder ber det om å bli rensset for synd og om å få ta del i det måltidet som gir nåde og tilgivelse.

4.2.2 Vertikal analyse

Beredelsens del av nattverdssalme 2 består av 20 vers med 6 linjer i hvert vers. Salmen kan deles i tre deler. Vers 1-6 skildres synden og dens makt over jeget. I vers 7-16 vender synderen seg til Jesus som har makt til å hjelpe. Vers 17-20 presenterer nattverden, at den er til hjelp, og hvordan den er det. Salmen starter med synderen og i det håpløse. Jesus blir raskt presentert som løsningen på synderens håpløshet. I andre del løftes blikket mot himmelen, og håpet om gjenopprettelse av et knust hjerte og renselse av en syndig kropp, løfter salmen opp fra en tung start. Siste del fortetter med et håp om at Jesus skal forbarme seg over jeget ved Guds alter.

I vers 1-6 blir problemstillingen tidlig presentert. De første linjene i vers 1 presenterer synderen som subjekt og i samme vers blir Herren presentert som forløseren. Hovedbønnen i disse versene er bønnen om Jesu tilgivelse i vers 2, og skildringene av dette, kommer i stor grad frem i sanselige uttrykk. Jeget skjemmes over sin syndefulle kropp og sine onde lyster i vers 3. Hele kroppen "Fra Taa til Top" er syk som en følge av synden. Vers 4 skildrer synden som gamle sår som stadig rives opp og i vers 5 kaller jeget seg selv for det "usle Leem". Forekomsten av "sykdomsmetaforer"; kan ha en forbindelse til beretningene om hvordan Jesus helbreder spedalske.¹⁰⁸ Metaforene som brukes bygger opp under en forståelse av synden som et stort vedvarende problem som sliter ut jeget. Det er et mønster som ikke jeget selv klarer å bryte ut av. Dette uttrykkes gjennom beskrivelsen "synde-Trel" i vers 4 og "Den bunden Svend" i vers 6. Her blir synden fremstilt som en gjeld på "Tusind Pund" som jeget ikke er i stand til å betale.

I vers 7-16 skifter salmens fokus. Ved at fokus settes på Gud og Jesu nåde, tar salmen en langt mer optimistisk vending. Gud tiltales med mange navn i denne delen: "Gud" vers 7 og 12, "Min Frelser Mand" vers 8, "Min Jesus blid" vers 13, "Guds Søn" vers 15, "evig Fader" vers 16, "Jmmanuel" vers 17. Den varierte bruken av ord for Gud forteller om et gudsbilde som er nyansert, og samtidig viser det til en tro på en treenig Gud. I vers 8 trekkes enda en gang syndens makt

---

¹⁰⁸ Matt 8,2, Mark 1,40, Luk 5,12

over jeget frem og i likhet med tidligere er det sanselige skildringer som brukes: "Siælen svag" og "Hiertet snart kløffved". Men synderen vet at bare en liten del av Jesu nåde er nok til å hjelpe uansett hvor stor synden er. Synet på nådens sterke kraft kommer til uttrykk i vers 15 der det bes om at Jesus må la "Naadens Strøm" komme over synderen. Dette uttrykket brukes i Efeserne 1:7-8. Jesu sår beskrives som stedet der renselsen kan skje i vers 16. Gjengjeldelsen av den godhet som jeget ber om blir i vers 10 presentert som et hjerteoffer. Jeget vil ofre "It Hierte Brøt og synderstøt aff Ruelse og Anger" og ber i vers 11-12 om at offeret må bli mottatt. Dette er det samme offeret som beskrives i Salme 51,19. I vers 17-20 blir nattverden presentert. Fokuset flyttes over på Jesu kropp, på hans legeme og blods kraft. I vers 17 skildres dette gjennom "Manna sød" og "Himmel-Brød" som har klare guddommelige henspillinger. I vers 18 fremstilles "Dit Legoms Krafft" og "Din Sidis Safft" som mat og drikke som skal mette og slukke sjelens tørst. I vers 19 vender jeget seg til alteret. Alteret presenteres som stedet hvor tilgivelsen skal finne sted og synde-mønsteret forhåpentligvis skal gjøres slutt på. I vers 20 bes det om at nattverden skal virke i jeget og bli til glede for hjertet. I denne salmen finner vi igjen mange av de samme metaforene som i nattverdssalme 1. Som eksempel på dette kan det nevnes "Brud" i vers 12, "synde-trel" i vers 4 og i vers 16 som beskriver Jesu sår som stedet hvor renselsen av jeget skal finne sted.

I analysen ovenfor har vi sett at denne salmen kan deles i tre deler. Vers 1-6 skildrer jegets problem som er at det er fanget inn i et synde-mønster som det ikke kommer seg ut av. Men når Jesus blir presentert, øynes håpet om en løsning. I vers 7-16 er nåden i fokus og representerer håpet som (om)vendingspunktet. I vers 17-20 blir Jesus som jegets løsning utdypet ved at fokuset settes på Jesu legeme og blod.

4.2.3 Teologisk tema

Som det fremkommer i analysen ovenfor, fremstilles jegets synd som et mønster som det selv ikke klarer å bryte. Synden er en slags ond sirkel som jeget er fanget i. Dette bevitner det samme menneskesynet som er belyst i sammenheng med

salme 1. Men i denne salmen kommer dette til uttrykk gjennom en forståelse av synden som et mønster som igjen kan knyttes til synet på den frie vilje. Dette kan begrunnes ut ifra det at jeget selv er bevisst dette mønsteret og er klar over at det ikke gjør det som det burde gjøre. Dette kan henge sammen med en oppfatning av at den frie vilje handler om at mennesket som er syndig av natur faktisk ikke er i stand til å velge det som er godt i egen kraft. For å forklare dette nærmere kan vi se på teologien som omhandler dette i den lutherske ortodoksi. Menneskets frie vilje endret seg drastisk i syndefallet. Før fallet innebar den frie vilje at mennesket hadde vilje til å gjøre det gode. Men etter fallet ble det imidlertid ute av stand til å gjøre det gode.¹⁰⁹ Denne endringen har å gjøre med at mennesket i utgangspunktet (før fallet) var godt og rettferdig slik som det ble fremlagt i forbindelse med salme 1. Etter fallet var altså menneskets vilje bundet til å gjøre annet enn det gode. Men gjennom Jesus og omvendelsen ble dette til en viss grad gjenopprettet til slik som det var før fallet, men ikke helt. I kraft av omvendelsen kan mennesket få hjelp til å gjøre det gode. Ikke før fullendelsen i himmelen, kan menneskets frie vilje blir gjenopprettet fullstendig, først da skjer den endelige frigjøringen fra synden. Før fullendelsen kan mennesket gjennom omvendelsen samvirke med nåden og kjempe mot synden.¹¹⁰

Det er altså bare Gud som kan frelse mennesket fra synden. Og før mennesket blir endelig gjenforent med Gud i himmelen, er frelsen en foregripelse på dette ved at mennesket får hjelp av Gud til å kjempe imot syndens trelldom. Dette synet på synden som et mønster eller som en trelldom kommer tydelig fram i denne salmen, gjennom jegets egne bevissthet på at det stadig gjør de samme syndene om igjen. Forståelsen av at det kun er Jesus som kan redde jeget ut av dette fangenskapet, uttrykkes gjennom den vekten som legges på kraften i Jesu legeme og blod.

Tacksigelse efter Christi hellige Legoms og Blods Annammelse

4.2.4 Horisontal analyse

---

¹⁰⁹ Hägglund 2003:294

¹¹⁰ Hägglund 2003:294

Salmen er en indre samtale, der jeget taler til sin sjel. Jeget uttrykker takknemlighet og glede over å ha fått bøttesvar. Jeget har gjennom måltidet som det fikk ta del i blitt Herrens brud. Fra å være syndens trell har det fått en forsmak på himmelen fordi Jesus ble menneske og døde og oppsto for menneskers synder. I går var jegets liv preget av synder og feil, men nå er synden og feilene slettet ut ved Guds nåde. Jeget undres på hvordan en slik barmhjertighet skal gjengjeldes. Hva skal gis tilbake når man selv har fått en slik gave? Jeget vil gjengjelde det ved å alltid komme til Jesus med bønn. Jeget vil knele for han i bønn om at han fortsatt må passe på, slik at synden ikke skal tynge igjen. Og når syndige tanker sniker seg inn, vil jeget tenke på den barmhjertigheten som Gud har vist og ta avstand fra synden. Jeget vil våke og vente på Herren med glede og kjempe mot det onde i seg selv. Og så vil jeget leve livet slik at det syns at det har vært til bords med Herren.

4.2.5 Vertikal analyse

Takksigelsen består av 6 vers med 12 linjer i hvert vers og kan deles i to deler. Vers 1-3 er en takksigelse for at jeget har blitt bønnhørt. Det er en skildring av den forandringen som er skjedd med jeget i måltidet og hvordan situasjonen har endret seg for jeget fra før måltidet til etterpå. Vers 4-6 beskriver hva jeget vil gjøre for å gjengjelde godheten som Gud har vist. Salmen starter med fokus på Jesus og hans frelsesgjerning og vendes deretter mot jeget. Salmens fokus er i første del på den nådige Gud. I den siste delen vendes det til jegets liv på jorden. Skildringene av Guds nåde fungerer som en underbygning av kontrasten mellom Guds nådige natur og menneskets syndige natur.

I vers 1-3 blir nattverdens mysterium fremstilt på ulike måter. I vers 1 skildres jegets del i nattverden som at jeget har vært "Herrens Giest" og fått "Lammens Bryllups Tractament" i gave. Dette har klare allusjoner til festmåltidet som skal feires ifl. Matteus 8,11 og Lukas 13,28. Og i Lukas 22,16, Markus 14,25 og Matteus 26,29, der påskemåltidet skal oppfylles.¹¹¹ I vers 2 har jeget blitt Herrens rene brud og fått en smak på himmelriket. I vers 3 lot Gud "Naadens Soel" stå opp. Og i sammenheng med denne skildringen blir synden beskrevet i

---

¹¹¹ Kvalbein 2008: 94

tre ulike bilder: som pengegjeld, som et tungt fjell, og som en skrift som var skrevet ned på et papir. Forandringen måltidet har gjort med jeget blir beskrevet ved å påpeke hva som er jegets situasjon nå i kontrast til før nattverden. Jeget har blitt Herrens rene brud og var før "Syndens Skrumpelskrud" i vers 2.". Skildringen av jeget som "den bunden Svend" fra beredelsen blir besvart i vers 3 med at Gud har "tilgiffved all din Gield". "Den Hanskrifft som dig var imod" er nå "strøgen ud med Christi Blod" er en allusjon til Kol 2,14 og beskriver gjenopprettelsen av forholdet mellom Gud og jeget. Her blir gjenopprettelsen skildret i metaforer som brud og brudgom, i vers 2, 5 og 6. Og det samme forholdet blir uttrykt i en metafor: konge og dronning, i vers 4.

I vers 4-6 går takksigelsen over i hvordan jeget kan gjengjelde den nåden som Herren har vist. Jesus blir beskrevet som trofast venn og ærens konge¹¹² i vers 4 og som brudgom i vers 5 og 6. Disse tre betegnelsene belyser ulike sider ved hvordan forholdet mellom Jesus og jeget forstås. I sammenheng med at Jesus blir kalt trofast venn, vil jeget gi Jesus alt det greier, og det er bønnen. For på denne måten kan Jesus fortsette å forme det gode som er påbegynt i jeget.¹¹³ Der Jesus får tittelen ærens konge, er det i sammenheng med måltidet og at jeget skal gjøres til dronning. Dette peker fram mot det kongelige festmåltid i himmelen. I vers 5 der Jesus skildres som brudgom, er det i sammenheng med å gi Gud ære og be om at han skal bevare jeget, slik at det ikke selv lar seg bli slave under synden på nytt, fordi bruden skal være brudgommens stolthet. Vers 6 er en formaning som gjelder livet på jorden. Når jeget nå har blitt rensket, kan det forberede seg til det som venter, det som skal komme. Og denne formaningen handler om to ting. For det første å våke og vente på brudgommen. Og for det andre å elske sin neste og hjelpe de fattige. Og leve slik at festen som jeget nå har fått en forsmak på skal skje i det evige himmelriket.

I denne salmen finner vi et mangfold av allusjoner til Det nye testamentet. I siste del av vers 2 henspilles det på beretningen om Jesus og den lamme i Mark 2, der den lamme fires ned gjennom taket for at han skal nå fram til Jesus. Men i denne salmen er dette brukt som en speilvendt metafor der Jesus stiger ned

---

¹¹² Salme 24

¹¹³ Fil 1,4

”under dit brøstfeldig¹¹⁴ Tag”. I vers 6 skildres det flere motiver som har allusjoner til ulike tekster i Det nye testamentet. Linje 1 henspiller på Matt 25, 1-13, om brudepikene som alltid skal ha lampene tent og våke på Herren. Videre, i linje 4, skildres et kampmotiv som er en allusjon til 1 kor 9,27 om å kjempe mot sin egen kropp. De 6 siste linjene i verset spiller både på tekster i Matteus- og Markusevangeliene om det dobbelte kjærlighetsbud,¹¹⁵ men har også klare henspillingertil Rom 13,9, Gal 5,14 og Jak 2,8.

Som vi har sett i analysen ovenfor kan takksigelsen deles i to deler. I del 1 er det en skildring av nattverdens virkning i jeget, hvor jegets synd har blitt slettet og det har blitt Herrens brud. Del 2 retter fokuset over på Guds nåde og på det nære forholdet som Jesus har med jeget. Og det avsluttes med en formaning om hvordan jegets livsførsel bør være etter å ha mottatt nådens måltid fra Jesus.

4.2.6 Teologisk tema

Som analysen ovenfor har vist, er et fremtredende motiv i denne delen av salmen nattverdens virkende kraft. I dette ligger også Jesu frelsesverk og inkarnasjonen. I vers 2 finner vi i en sammenstilling av allusjonen til Jesus som helbreder den lamme mannen. Som et motsvar til den lamme som ble firet ned gjennom taket for å nå fram til Jesus, blir Jesu inkarnasjon fremstilt i et bilde om at ”Hand vilde selff nedstige”. Dette også for at vi skulle nå fram til Gud. Jesu frelsesverk utgjorde broen som mennesket manglet for å krysse over til Gud, og denne broen kom til gjennom at Jesus selv ble menneske og ble ofret for menneskenes synder. Dette offeret har mennesker tilgang til gjennom nattverden. Jesu kropp ble soningsofferet for mennesker, samtidig som det også ble menneskets forsmak på himmelriket som vi får tilgang til ved at Jesus ofret seg.

Den lutherske ortodoksiens syn på nattverden var i motsvar til påskelammet i Det gamle testamentet.¹¹⁶ Løftene som gis allerede i Det gamle testamentet om forlatelse for synder, blir besvart med Jesus. Derfor er det gjennom Jesu kropp tilgivelse for synder. Brødet og vinen blir en tilgang til de

---

¹¹⁴ Forfallen, skrøpelig

¹¹⁵ Matt 22,39, Mark 12,31

¹¹⁶ Hägglund 2003:297

åndelige gaver, til tilgivelse og frelse. Dette synet bygger på det som konkordieformelen sier om nattverden: I nattverden får vi Jesu Kristi legeme og blod, som ER Jesu kropp. ¹¹⁷ Dette betyr at den som får ta del i nattverden får Jesu legeme og blod, som er til tilgivelse for menneskers synder. Det er Jesu Kristi allmektige kraft som gjør at vi har tilgang til dette, og hans legeme og blod blir til liv og trøst, med omvendelse og bot. ¹¹⁸ Dette betyr at selv om det er Jesu kraft som gjør at vi kan få del i dette, blir det til bot og fordømmelse hvis nattverden mottas av en som ikke tror med sitt hjerte. Jesus rolle i nattverden er både saliggjørere og dommer for hjertene. Når det er sagt er det bare én slags uverdige gjester til måltidet, og det er dem som ikke tror.¹¹⁹ Dommen over dem som ikke tror blir verre gjennom bruken av nattverdens sakrament. For alle som tror, uansett hvor svak troen måtte være, er nattverden til styrke og til liv.¹²⁰

4.3 Nattverdssalme 3 av Thomas Kingo

Det høyverdige Alterens Sacramente uddelis

4.3.1 Horisontal analyse

Salmen er en lovprisning og bønn som blir overhørt. Jeget henvender seg direkte til Jesus og kneler ved hans alter. Jeget ønsker å sitte til bords med Jesus, for jeget vet at det vil bli servert et måltid som er godt for kroppen og sjelen. I måltidet er nåde og tilgivelse for synden. Jeget undrer seg over det mysterium han skal få være en del av og vet hva som skal skje, men vet også at det skjer mer enn det forstår. Jeget vet at måltidet er godt og at det er godt å være med Jesus. Jeget ønsker å sitte ved bordet og ikke gå derfra, og ser fram mot det evige samværet med Jesus som en gang skal skje.

---

¹¹⁷ 1.kor 10:16

¹¹⁸ Mæland 1985: 405

¹¹⁹ Joh 3:18

¹²⁰ Mæland 1985: 405

4.3.2 Vertikal analyse

Salmen som skal synges før nattverden, består av 14 vers med 4 linjer i hvert vers og kan deles inn i 3 deler. Vers 1-2 setter scenen og beskriver den situasjonen som forestår. Vers 3-8 skildrer det måltidet som jeget ber om å få være gjest i. Vers 9-14 beskriver jegets undring over det å få sitte til bords med Jesus. Salmen er preget av en takknemlighet og undring over Guds nåde og nattverdets mysterium. Allerede i første vers stilles Jesus i sentrum, og videre i salmen fungerer han som det overordnede subjektet for nattverdsmåltidet. Det er Jesus som er inviterer til måltid og som selv er måltidet. Det skjer en bevegelse opp til alteret, som forsetter i at jegets hjerte bæres frem og føres videre inn i måltidet. Måltidet blir et innblikk inn i evigheten med Gud. Salmen er sentrert rundt Jesus og uttrykker et håp om samvær med han, både før og etter døden. Allerede i første linje i vers 1 rettes fokuset mot Jesus og presenterer han som "Guds søde Lam, Som bær ald Verdens Synd og Skam". Vers 1 er en billedlig skildring av en troshandling fra jegets side. Det beskriver en situasjon der jeget kneler ved alteret og bærer frem sitt hjerte til Jesus. Det er en sanselig skildring i den forstand at det beskriver en fysisk ytre handling. I vers 2 blir flere sanselige uttrykk beskrevet; hjertet blir beskrevet som skadet med skår og skrammer og Jesu kropp skildres som såret. De første versene åpner salmen og setter tonen for følgende vers. Det at "O Jesus" starter salmen er med på å underbygge at det er han, og ikke jeget, som er i fokus.

I vers 3 henvender jeget seg til Jesus som hans gjest, og det er nattverdsmåltidet som skal serveres. Måltidet skal bestå i brødet som er Jesu velsignede legeme, vers 4 og 8. Vinen er "Rosens Blood" og "Naadis Purpur-flood", i vers 4, og "Æris kraft" i "Vjndruens signed Saft" i vers 8. Det konkrete måltid jeget skal få del i og hva det består av er det sentrale i disse versene. De fungerer som en stadfestelse av hva som skjer i dette måltidet. I vers 6 blir det klart at Jesus selv sitter ved bordet som han innbyr jeget til. Jesus er både vert og selve måltidet. I vers 7 blir nattverden beskrevet som "Testamentets Baand", og er det som bekrefter testamentet, jfr. det Jesus sier: "*dette er den nye pakt i mitt*

blod"¹²¹. Jesu død og oppstandelse for våre synder og nattverden, gjør tilgivelsen tilgjengelig for mennesker.

Vers 9-14 beskriver den undringen som jeget gjør seg mens det venter på å bli servert måltidet. Det er en undring over nattverdets mysterium, der det er fokus på nattverdets virkning og hva det gjør med jeget å få ta del i det. Det nevnes allerede i vers 6 at den fulle betydningen av nattverdets elementer er over jegets forstand. I vers 9 tas denne tråden opp igjen, der jeget stadfester at det ikke er avgjørende at han fullt ut forstår dette mysteriet, men at det er nok å tro på det. I vers 10 brukes metaforen pant. I Det nye testamentet er dette brukt på Ånden¹²². Men her kan det også tolkes som Jesus, ut ifra den sammenhengen det står i. Det er et eskatologisk perspektiv som kommer til uttrykk i disse versene. Dette kommer særlig frem i vers 14 der himmelen presenteres. I himmelriket er Jesus og selv om jeget får være med Jesus nå, blir det annerledes i himmelen. Der kan jeget få skue Jesus (Jfr. 1 Joh 3). På denne måten er nattverden er foregripelse på livet i himmelen og kan oppsummeres med frasen: Allerede nå, men ennå ikke. I himmelen skal vi få spise ved Jesu bord.¹²³

Allusjonene som vi finner i denne salmen finner vi både eksplisitt uttrykt, men også subtile i teksten. I vers 1 kneler jeget for "Guds søde Lam, Som bær ald Verdens Synd og Skam". Dette er et direkte sitat fra Johannes 1:29. Der døperen Johannes vitner om Jesus. I vers 3 skildres måltidet med Jesus som er en allusjon til Jesu måltid med Sakkeus i Lukas 19. I vers 13 uttrykkes en lengsel etter å få være sammen med Gud, og dette har allusjoner til 2.kor 5:2, Rom 8:38 og Heb 13:14. De andre allusjonene som brukes er uttrykk hentet fra ulike tekster i Bibelen.

Som vi har sett ovenfor er denne salmen allerede fra første ord sentrert rundt Jesus og det som skjer med jeget i møtet med han gjennom nattverdsmåltidet. Parallelt med beskrivelsen av hva måltidet består av, skjer det også en undring over det mysterium det som nattverden er. Jegets tro på Jesus og nattverdets

---

¹²¹ Luk 22,20

¹²² 2. kor 1,22; 5,5

¹²³ Kvalbein 2008: 94, Lukas 22,30

under er det viktige. Mysteriet er så stort at det overgår menneskets forstand. Det er Guds handling og frelsesverk gjennom Jesus som er salmens hovedtema. Innledningen av salmen "Tro bot og bønn" i vers 1, oppsummerer salmens ydmyke holdning til nattverdens mysterium.

4.3.3 Teologisk tema

Analysen ovenfor har vist at hovedvekten i denne salmen ligger på undringen over nattverdens mysterium, der Gud møter mennesker gjennom Kristi legeme og blod. Det ville kanskje vært mest nærliggende å derfor ta for seg dette, men det er imidlertid to grunner for å ikke gjøre det. Det første er at dette allerede er gjort rede for under DEDs nattverdssalme 2. Og den andre grunnen er at trass i denne salmens fokus på Guds forsonende virkning i nattverden, bygger salmen på et botsprinsipp som nevnes eksplisitt i vers 1, linje 2. "Med Hiertens Troo, med Bøn og Bood". Dette botssynet ligger som en forutsetning for nattverdens gjenopprettelse av gjestens forhold til Gud. Visst er det tilgivelse og liv i nattverden, men det forutsettes imidlertid en bekjennelse av synder og en holdning om å gjøre bot (poenitentia). Jf. det som er skrevet under det teologiske tema til DEDs salme 2 om nattverdens sakrament. Omvendelsen av mennesket og dets overgang fra døden til livet, skjer gjennom lov og evangelium som også kan kalles bot.¹²⁴ Teologien i den lutherske ortodoksi var opptatt av dette i forhold til synet på Den hellige Skrift, men også i forhold til omvendelse og frelse. Loven ble definert etter en melanchthonsk definisjon: *Loven er en evig og uforanderlig visshet og regel for rettferdigheten hos Gud.*¹²⁵ Loven var kjent gjennom menneskets opprinnelige rettferdige tilstand og gjennom Moselovens ti bud og omhandler hele menneskets overensstemmelse med Guds vilje. Det er altså ikke snakk om bare rett gjerning, men om et gjennomgripende rettferdig liv. Som mal for et slikt liv er kun Jesus Kristus verdig. Denne malen handler om det jordiske liv og det evige liv som venter i himmelen. Ettersom ingen mennesker kan klare å leve et slikt liv som malen viser, er evangelium nødvendig. Det er gjennom Kristus at forsoningen skjer, og mennesket blir fritt

---

¹²⁴ Hägglund 2003:295

¹²⁵ Hägglund 2003:295

fra lovens fordømmelse. Evangeliet er på denne måten det som trøster, oppretter og frelser.¹²⁶ Et evangelisk botsbegrep må ses i sammenheng med forholdet mellom lov og evangelium. Dette handler om "nådens ordning" som innebefatter kallelsen, opplysningen, gjenfødselen og omvendelsen, fornyelsen og den mystiske foreningen.

Det er sannsynlig, i og med at Kingo var teolog, at det botssyn som kommer til uttrykk gjennom hans salme henger grunnleggende sammen med ortodoksiens forståelse av forholdet mellom lov og evangelium, i den betydning at boten også må tas med når det er snakk om frelse og evangelium. Likevel er det det evangeliske budskap som får plassen i hans salme. Nettopp på grunn av hans utdanning, er det sannsynlig at dette er et bevisst og veloverveid begrep. Loven er med, men det er evangeliet som frelser.

Taksigelse etter Herrens Nadvere

4.3.4 Horisontal analyse

Salmen er en direkte henvendelse til Jesus, der jeget takker for det som Jesus har gitt i måltidet. Jeget takker for frelsen det fikk i nattverden og at Jesus ble innprentet i dets hjerte. Jeget tilhører etter dette måltidet ikke lenger verden, men Jesus. Jeget ber om at det må fortsette slik fram til jegets død, for først da kan samværet med Jesus vare evig.

4.3.5 Vertikal analyse

Salmen består av 5 vers med 4 linjer i hvert vers og følger samme oppsett som salmen før nattverden. Salmen kan deles i tre. Vers 1-2 er takksigelse for nattverden. Vers 3-4 er lovprisning av det som har skjedd. Vers 5 er en bønn om fortsatt fornyelse av nattverdens virkning, fram til målet er nådd.

Hendelsesforløpet skildres i en bevegelse fra alteret til himmelen.

I vers 1-2 beskrives Jesus som sjelens hyrde; en velkjent bibelsk metafor på Gud. Og samtidig er han den som gjorde bot for de synder som jeget har gjort. Jesu

---

¹²⁶ Hägglund 2003:295

død var jegets bot. I vers 2 er nattverdsmåltidet "Siæle-mad" med "Paradise-frugt og Flood". Måltidet er næring til jegets sjel og beskytter mot det onde, noe som blir beskrevet med "Slangens Bid og Had". Dette kan tolkes som en allusjon til fortellingen om Edens hage.

I vers 3-4 utdypes betydningen av det som ble beskrevet i vers 1-2. Endringen som har skjedd med jeget i måltidet er beskrevet i vers 3 med at Jesus ble prentet inn i jegets hjerte. Endringen kommer også til uttrykk ved at jeget ikke lenger tilhører denne verden, men Jesus. Det er sanselige beskrivelser som uttrykker jegets opplevelse av å ha fått del i måltidet. "Mund" "Sind" og "Hierte" har blitt berørt i dette møtet. I vers 3 er synden "Verdens Lyster", som jeget ikke lenger vil ha tilhørighet til. I vers 5 er bønningen om forsatt fornyelse av måltidets virkning sentral. I de foregående vers har måltidets betydning blitt uttrykt som faktoren som har stått for endringen av jegets tilstand. Og nå blir bønn om fornyelse viktig fordi den skal hjelpe jeget å nå sitt "Maal".

I denne takksigelsen etter nattverden har vi sett at det er jegets glede og takknemlighet for frelse og fornyelse som er det sentrale. Et annet viktig poeng kommer fram i siste vers, der nattverden uttrykkes som en nødvendig hjelp til å nå fram til målet; samvær med Jesus i himmelen.

Etter takksigelsen følger "Hellige Betænkninger over HErrens Nadvere". Dette er betraktninger som utdyper og forklarer salmen. Betraktningene dreier seg om at det er Jesus som er maten i nattverden. Hvorfor gav han ikke et synelig tegn man kunne bære, f. eks et smykke rundt halsen? Det besvares med at Jesus kropp i seg selv er det som renses kroppen og gir syndsforlatelse. Det må inntas for at det skal virke.

4.3.6 Teologisk tema

I analysen ovenfor er det trukket fram perspektiver som berører Jesu person. Disse perspektivene kan fremstilles i et skjema som Jesu trefoldige embete. Denne fremstillingen ble først foretatt i den protestantiske tradisjonen av Calvin som beskrev Jesu verk i tre embeter. Fremstillingen av de tre embetene følger forekomsten av dem i salmen. For det første er Jesus prest, han er offerprest og

offer. I presteembetet inngår også Jesu rolle som hyrde. I vers 1 i salmen takker jeget Jesus "Siælens Hyrde good". Hva dette innebærer utdypes i de følgende verselinjene der Jesu død er skildret som jegets "Siæle-bood". I tittelen hyrde ligger en henspilling blant annet til Salmenes bok kap. 23. Jesus er som en hyrde som passer på sauene sine og sørger for næring og hvile. Han leder sauene sine og vandrer sammen med dem og forlater dem ikke. Presteembete innebærer også å bære frem offer. Dette henger sammen med offerprestens funksjon i tempelet i Det gamle testamentet. Og når Jesus forstås som offerprest som bærer frem offeret, er det han selv som er offeret. Dette kommer frem i vers 2 der jeget takker for Jesu legeme og blod som sin "Siæle-Mad" som et middel mot synden representert gjennom "Slangens Bid og Had". Jeget ser Jesu død som et offer i jegets sted. På den måten er Jesus også jegets bot.

Det andre embete er profet. Jesus forkynner Guds frelse gjennom ordet som er virksomt hos mennesker.¹²⁷ Og gjennom sitt eget liv og sin egen død har jeget fått innprentet frelsen i sitt hjerte. I vissheten om dette ligger en tro på Guds ord og en evig frelse. Det siste embete av de tre er Jesus som Konge. Dette perspektivet kommer fram gjennom ord som "Ævindeligh"¹²⁸ og målet som skal nås. Dette målet er eksplisitt beskrevet i beredelsens del av salmen, hvor det eskatologiske blir trukket frem i siste vers. Tanken om Jesus som Herre og som Konge har bibelske tilknytninger til Guds rike. Dette går ut på at Jesus Kristus som Konge regjerer over alt det som er skapt.¹²⁹ Som Konge bes Jesus i siste vers om å stadig fornye jeget slik at jeget kan nå sitt mål; himmelen. Kristi trefoldige embete har anknytningspunkter til Bibelen, både i Det gamle testamentet og i Det nye.

---

¹²⁷ Hägglund 2003:289

¹²⁸ Evig

¹²⁹ Hägglund 2003:289

Kapittel 5: Komparativ analyse

For å gi en mest mulig ryddig fremstilling av hva som er likhetene og forskjellene mellom salmene, vil jeg aller først foreta en gjennomgang av DEDs salmer for seg, og Kingos for seg. I DEDs salmer oppsummerer jeg salmene parallelt i en komparativ sammenstilling av dem, der jeg trekker opp det som jeg anser som motivene i salmene. De viktigste motivene i Kingos salme behandles på samme måte. Deretter vil jeg sammenligne motivene som jeg har funnet i hver av salmene med hverandre.

Det er to motiver som er fremtredende i DEDs nattverdssalmer, i de delene av salmene som skulle synges før nattverden. Det første motivet vi møter er synd og bot. Spesielt i nattverdssalme 1 har synden fått stor plass, der de første 7 versene skildrer dens overtak på jeget og hvordan den påvirker jeget. I nattverdssalme 2 innledes det med å slå fast at det er et syndefullt jeg som kommer til Gud for å be om tilgivelse og nåde. I salme 2 blir imidlertid Jesus presentert som løsning tidligere enn i nattverdssalme 1. Det gjør at nattverdssalme 2 har en mer optimistisk grunntone enn salme 1. Synd som motiv er et karakteristisk trekk for virkelighetsforståelsen som man hadde i DEDs samtid, slik det har blitt beskrevet i foregående kapitler.

Nåde er det andre store motivet som preger DEDs salmer. I nattverdssalme 1 skildres nåden som en større makt enn synden. I nattverdssalme 2 trekkes det frem at Guds nåde er så mektig at bare å få en liten del av den er nok til å rense jeget fra den overveldende synden. Nådens frigjørende makt over synden kommer i begge nattverdssalmer til uttrykk ved at nåden og synden blir skildret som kontraster. Jeget er syndefullt og Herren er nådefull. I nattverdssalme 1 kommer dette til uttrykk i kontrasterende metaforer; tigger og rik, syndig drakt og bryllupsklær, slave og beskytter. I salme 2 kommer nådens makt over synden sterkest til uttrykk i skildringen av at Jesu løser syndens lenke som har holdt jeget bundet.

I takksigelsesdelen av nattverdssalmene til DED, er et to motiver som er fremtredende. Det første motivet som er tilgivelse, kommer allerede fram i

salmene før nattverden, der Jegets bønn om, og tro på Jesu tilgivelse gjennom mottakelsen av Jesu legeme og blod er det som best får fram dette motivet. I nattverdssalme 1 er blir dette trukket fram i vers 15, etter at de foregående 14 vers har fungert som en oppbygning til den forløsningen som jeget håper på. I nattverdssalme 2 blir tilgivelsen gjennom Jesu legeme og blod trukket fram i vers 17. og 18. I takksigelsen har bønnen om tilgivelse blitt hørt, og jeget har fått den nåden som det så desperat ba om. Kroppen er rensset for synd og sorgen og nøden er borte. De fire første versene i nattverdssalme 1 trekker fram dette på ulike måter, og i nattverdssalme 2, blir dette motivet uttrykt i vers 1 og 3. Det siste motivet er et gjennomgående eskatologisk motiv, der det fokuseres på at nattverden er en forsmak på det som venter i himmelen. I nattverdssalme 1 er dette motivet fremtredende i vers 1,5 og 8. Selve måltidet omtales som en foregripelse på det som venter i himmelen, og jeget som nå er blitt Herrens brud ser fram til å det evige livet med Jesus i himmelen. I nattverdssalme to bli motivet tydelig i vers 1,2 og 6, der det på samme vis som i nattverdssalme 1 konsentreres om nattverdets foregripelse av himmelriket.

Når det gjelder bibelbruk i salmetekstene, er denne svært aktiv hos DED. Det er mangfoldige bibelallusjoner, både i form av ord og uttrykk, som "purpur" og "hvit som snø", synden er "dødens brodd", et "tungt åk" osv. Men det er også mer subtile henvisninger som det å vente på brudgommen, knyte Herrens sko osv. Disse allusjonene er henvisninger som nødvendigvis ikke gir så mye mening hvis man ikke kan sin Bibel. Dette stemmer godt med det som er Fryes poeng om at Bibelen må brukes som tolkningsnøkkel for å kunne forstå og tolke teksten på dens egne premisser. Dette henger sammen med at DEDs bruk av metaforer er hentet fra Bibelen, og at det er det som gir metaforene gyldighet.

Kingos salme er i stor grad preget av at Jesus er sentrum. Jesus er det overordnede subjektet i nattverden. Derfor kan det sies at Jesus er det ene fremtredende motivet i Kingos salme. Det er Jesus som bærer verdens synd, Jesus som innbyr og dekker til måltid, Jesus som gir av seg selv til nåde for den troende og til sist er det også Jesus som skal forflytte jeget til himmelen. Salmen starter og slutter med Jesus. Dette motivet i innebærer også måltidet og Jesu del i det. Kingo er opptatt av at det er et samvær, der jeget møter Jesus og får være i

hans nærvær, som er en foregripelse på himmelriket. Og det er det andre fremtredende motivet. Kingo er betydelig mer opptatt av det som dreier seg om Jesu virkelige nærvær, realpresensen i nattverden; han er opptatt av å komme fram til slående metaforer som kan uttrykke dette mysteriet uten på samme tid å forklare det, noe som ikke er mulig. Samværet med Jesus er godt, og det kommer til uttrykk i vers 13, der jeget ber om å aldri få gå ifra nattverdsbordet.

I takksigelsen er det fortsatt Jesus som er hovedfokus. Han er "Siælens Hyrde good" på grunn av sin død, og hans "Legem og... Blood". Jesus fremstilles som en offerprest som legger fram offer for Gud. Motivets som er fremtredende her er også Jesus, men det er konsentrert i større grad om Jesu kropp. Dette motivet finnes klart i vers 2,4,6 og 8; det er Jesu kropp som gis i måltidet, og det er det som gir tilgivelse.

Et eksempel på hvordan Kingo bruker Bibelen i denne salmen, er linje 4 i vers 1, der han siterer fra Joh 1:29. "*Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd!*" Og vers 7, linje 3, "Jesus hos Guds høyre Haand" finner vi i Mark 16,19, Apg 7,55, Rom 8,34, Kol 3,1, Hebr 10,12 og 1.Pet 3,22. Men Kingo bruker også Bibelen til å underbygge de påstandene teksten består av. Som eksempel på dette kan nevnes vers 6 i beredelsen, der jeget uttrykker en tro og en viten på hva nattverdsmåltidet er: "Jeg faar min Jesum gandske slæt" og denne påstanden underbygges med ".. af ham selv jeg bliver mæt". Dette har klare bibelske belegg, der blant annet 1.Kor 10,16-17 kan nevnes som et av bibelstedene dette kan begrunnes med.

Handlingsforløpene i den horisontale analysen av salmene, har vist at det er variasjoner i tilnærmingen til Gud. I nattverdssalme 1 er det lagt stor vekt på synden som preger jegets møte med nattverden. Ved en slik tilnærming blir jeget subjektet som nattverdssalmen ses i lys av. Dette blir understreket ved at salmens forløp foregår som en indre samtale mellom jeget og jegets sjel, der Jesus nevnes som en tredjeperson. Dette gjelder også nattverdssalme 2. Der omtales også Jesus som tredjeperson i samtalen mellom jeget og jegets sjel. Imidlertid er synden ikke tillagt like stor vekt som i salme 1, men Guds nåde får større plass. Tilnærmingen til Gud er ganske annerledes i salme 3. Der blir Jesus tiltalt direkte i en samtale som jeget har med han. På denne måten oppleves avstanden til Gud

som mindre enn slik den oppleves i salme 1 og 2. Salme 3 bærer preg av å være utformet som en lovprisning av nattverdens under, slik jeget kjenner den gjennom Bibelen. Til sammenligning oppleves salme 1 og 2 mer som en desperat bønn om å få Herrens tilgivelse og nåde. Vi kan si at det er forskjell på bruk av subjekt i salmene. I salme 1 og 2 er jeget subjektet som henvender seg til Gud, og i salme 3 er Jesus subjektet som innbyr til måltid. Når det gjelder oppbygningen kan det sies at det er mer slit, kamp og dramatik i salme 1 og 2, mens oppbygningen i salme 3 er preget av en ro fordi Jesus er utgangspunktet for salmen. Likheten finner vi når det gjelder det som kan kalles bevegelsen i salmen. Jeget kommer fram for Guds alter med bøyde kne og løfter blikket mot Jesus.

I den vertikale analysen vises det at både DED og Kingo bruker Bibelen aktivt, både som henvisning og som kilde for metaforene som brukes. Likevel er det variasjoner i hvordan dette forholder seg i teksten. Synd nevnes for eksempel kun i vers 2 i salme 3 (av Kingo). Gjennom hele salme 1 og 2 (av DED) er synden et gjennomgående tema, der hele kroppen er syndig. I salme 3 er det kun hjertet som er ødelagt av synd. I salme 1 og 2 er salmen bygget opp av bilder og allusjoner til Bibelen, men i salme 3 er bibelhenvisingene det som er gjenstand for undring. Et eksempel på dette er at i salme 1 og 3 finnes en allusjon til fortellingen om Sakkeus.¹³⁰ I Salme 1 nevnes han i vers 1 som en sammenligning der jeget stiller seg på lik linje med han. I salme 3 er allusjonen til Sakkeus ikke å finne eksplisitt nevnt i salmen, men i vers 3 uttrykker jeget glede å få være til bords med Jesus, slik som Sakkeus gjorde. Samtidig kan sistnevnte også være en allusjon til det siste måltidet.¹³¹

Når det gjelder likheter i salmene vil jeg trekke fram to forhold som vi finner igjen i alle tre salmene. Det har å gjøre med Guds rolle og menneskets rolle i nattverden. I alle salmene kommer trosperspektivet frem. Selv om disse opptrer forskjellig, uttrykker de samme forhold. Forholdet beskriver at det er Gud som gir nåde, tilgivelse og gjenopprettelse i nattverden, men menneskets tro

---

¹³⁰ Lukas 19

¹³¹ Matt 26, Mark 14, Luk 22

på Jesus og hans frelsesverk er avgjørende. Det er kun i tro at nattverdens gaver virker til menneskets gode. Jfr. det teologiske tema under takksigelsen i nattverdssalme 2 og i beredelsen i nattverdssalme 3. I tillegg preges også salmene av en form for forpliktelse i forhold til videre livsførsel. Jeget må ville holde seg til Kristus og ikke falle tilbake i gamle vaner. I salme 1 er dette uttrykt i form av en advarsel for Herrens komme. Selv om den synden som tidligere gnagde er borte, formaner sjelen til å leve rett og til å hele tiden være bevisst på at det er et regnskap som på et tidspunkt skal foretas. Men så lenge hjertet er fylt av Jesus og ikke av synd, kan regnskapet falle i jegets favør. I salme 2 er forpliktelsen uttrykt i form av at jeget skal la sin livsførsel bære preg av det møtet som har funnet sted med Jesus. Det betyr at synden skal skys og at lampen alltid skal være tent slik at jeget kan våke og vente på Herren. I salme 2 uttrykkes også en forpliktelse som går utover jegets eget liv, til medmennesker, der jegets "Næste" og de "Arme" trekkes spesifikt fram. Hos Kingo kommer den samme forpliktelsen fram i det at salmen bygger på et botsperspektiv som setter grunntonen for salmen. Gud gir av sin nåde, men det kreves noe av jeget tilbake. Botsperspektivet vitner om at anger og tro er avgjørende, for det signaliserer en vilje til endring av en syndig livsførsel. Det andre forholdet som er likt i salmene er nevnt før, men det er så viktig at det må trekkes frem nok en gang. Salmene bruker Bibelen som kilde til problemstillinger og bilder i salmene. Begge tilhører en tradisjon der Skriften ble sett på som Guds ord, som var guddommelig inspirert, hvor profeter og apostler ble utrustet med et guddommelig oppdrag i nedtegnelsen av Guds Ord. Derfor ble Bibelen ansett som en feilfri og ufeilbarlig norm, det som står er sant. Denne bruken av Bibelen legitimerer deres salmer og gjør at de kan brukes som instrument i innøvingen av den lutherske fromhet.

De teologiske temaene som salmene berører er i stor grad overlappende. Det som utgjør forskjellene på dette punktet er vektleggingen av synd og delvis gjerninger. Som vi har sett vektlegger salme 1 og 2 synden mer enn salme 3. Og dette kan bety at det var en grunnleggende forskjell hos DED og Kingo i hvordan de forhold seg til synd som et teologisk tema. Dette kan støttes opp av at det som Kingo tillegger vekt i sin salme er Jesus. Da Jesus utgjør både begynnelsen og slutten på salmen, gir det grunn til å anta at hans teologiske ståsted utgjorde en

mer Jesussentrert oppfatning enn det det gjorde hos DED. Sagt på en annen måte oppfattes det som at Kingo og DED i utgangspunktet bygger på de samme luthersk ortodokse teologi, men at Kingo i større grad vektlegger Jesus og han frelsesverk enn et syndig menneskesyn. Kingos fokus er Gud og ikke mennesket.

Ovenfor har en komparativ analyse av nattverdssalmene vist at handlingsforløpet i de tre nattverdssalmene er forskjellig i tilnærmingen til Gud. I den vertikale analysen viste det seg at i alle salmene (1, 2 og 3) ikke er tvil om at metaforene er hentet fra Bibelen og at den er kilden som det gjennomgående henvises til. Riktignok har salme 1 og 2 et større spekter av metaforer, men til gjengjeld viser salme 3 en mer direkte tiltale til Gud. Det er i stor grad overensstemmelse i de teologiske temaer som berøres i salmene, men vi ser at tilnærmingen til dem likevel er noe forskjellig.

Kapittel 6: Konklusjon

DED og Kingo levde og virket i en tid hvor den lutherske fromhet ble løftet fram av Konge og Kirke som et ideal til etterfølgelse. Dette innebar en livsførsel som skulle preges av andakt i hjemmet, aktivitet i gudstjeneste og en virkelighetsforståelse som samsvarte med det som den lutherske konfesjon bekjente seg til. Den lutherske fromheten kom således til uttrykk gjennom kirkens liv, og den kom til uttrykk i form av litteratur; andaktslitteratur, men ikke minst i salmer. I DED og Kingos salmer uttrykkes fromheten i motiver og tema, men også i fokuset på møtet mellom Gud og mennesker. I deres salmer beskrives møtet som en personlig henvendelse til Jesus. Kingo henvender seg direkte til Jesus og DED skildrer møtet som skjer i nattverden. Av metaforene som brukes for å beskrive den nære relasjonen, er bildet på brud og brudgom den mest intime relasjonen.

Redegjørelsen for samfunn og kirke på 1600-tallet, bidro til å plassere DED og Kingo i en tid hvor det var fokus på det personlige forholdet til Gud, som skulle bære preg av inderlighet, bot og bønn. Hver husstand, skulle vise sin bekjennelse til Gud ved å delta i gudstjeneste og gjennom husandakter som fulgte kirkens opplegg. Kongen anså krig og elendighet som nærmest et svar på folkets synder, og ville bøte på dette med å oppfordre folk til å be Gud om nåde og leve fromme og gudfryktige liv. "Pietas regna firmat" var Kongens motto for dette programmet, som DED og Kingo var en del av. Den virkelighetsforståelsen som antydes hos Kongen og kirkens forhold til dette, viser seg absolutt å være til stede også hos DED. Hos Kingo er ikke dette like fremtredende som hos DED. Kingo ser ut til å være mer Jesussentrert og eskatologisk orientert. Likevel ser vi i det 1.vers av Kingos salme at boten er en grunnleggende forutsetning. En forklaring på forskjellen mellom dem på dette punktet, kan være Kingos teologiske bakgrunn. Virkelighetsforståelsen som kommer til uttrykk i begge diktning er preget av samtidens forståelse; en allmektig og nådig Gud som beskytter fra lidelse. Og som forbarmer seg over en angrende synder, men som også kan vise sin vrede over et ulydig folk. Likevel er det evangeliske budskapet fremtredende, det er kjærlighet og nåde å få fra dem som ber om det.

Den barokke salmediktningen var en del av en felleseuropeisk arv preget av den antikke retorikken og en latinsk skole, som hadde klare idealer. Disse idealene ble lært videre gjennom utdanning, og det var prestisje å beherske dem. Dikterkunsten ble på dette tidspunktet preget av en trend som fremholdt diktning på eget morsmål, og både DED og Kingo hang seg på. Diktning på morsmålet skulle gjøre kunsten mer nær slik at poesien i den skulle berøre enhver leser. Og slik ble diktningen og dens innhold lettere å relatere seg til. Selv om retorikken fortsatt gikk innunder den antikke tradisjon, var morsmålet et bidrag til en "folkeligjøring" av diktningen. Og dette falt i god jord hos både danske og norske lesere. Også i forhold til en individualisering og fokus på den personlige relasjonen til Gud er det lett å tenke seg at morsmålet gjorde sitt til å fremme dette. Innholdet i diktningen dreide seg i hovedsak om fromheten; en inderlig og nær kjærlighet til Gud. Eksempler fra DED om hvordan hun fikk frem denne fromheten i allusjoner til bibelfortellinger der Jesus viser omsorg for enkeltpersoner, eller i lignelser Jesus forteller som beskriver omsorgen som Gud har for mennesker. Eks. den bortkomne sønn. Kingos framstiller relasjonen noe annerledes, men samtidig nært. Han fremlegger trossannheter, og bruker Bibelen som belegg for dem, i form av allusjoner, sitater og metaforer. Hans vektlegging av relasjonen er noe mer eskatologisk, i det han har mer fokus på samværet med Jesus ved nattverdsbordet og i himmelen.

Nattverdsmotivene som kommer til uttrykk i den litterære analysen avspeiler tidens virkelighetsforståelse. Dette henger også sammen med den måten man leste og tolket Bibelen på, og det gjør at viktigheten av å lese en salme på dens egne premisser er avgjørende for å få en rett forståelse av dens budskap og motiver. De teologiske temaene som berøres i de tre salmene er følgende hovedtemaer; synd, Jesu to naturer, fri vilje, inkarnasjonen og nattverdssakramentet, lov og evangelium og Kristi trefoldige embete. Temaene har selvsagt en sammenheng med de motiver som trekkes fram i nattverden, men temaene fungerer som underliggende forhold som motivene kommer til uttrykk gjennom. Belysningen av disse temaer viser at den lutherske ortodoksien var såpass godt etablert i tiden, at dette skinner igjennom i DEDs salmer, som uttrykker tanker og følelser om tro og liv. Gjennomgangen av de teologiske tema, er på sett og vis en dogmatisk tilnærming til salmene, og på den måten ser vi at

det som salmene bygger på holder mål. Begge var luthersk ortodokse. Kingo var teolog og DED var i et teologisk miljø. Begge var fromme og de bygde sine salmer på samme dogmatiske grunnlag.

Litteratur

Aasen, Elisabeth. *Kvinnerens spor i skrift*. Gjøvik: Det Norske Samlaget 1986

Achen, Henrik von "Piety, Practise and Process" i Langerud, Henning og Skinnebach, Laura Katrine (red.). *Instruments of devotion*. Århus: Aarhus University Press 2007 s. 23-44.

Akslen, Laila. *Norsk barokk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag/Landslaget for norskundervisning 1997

Amundsen, Arne Bugge (red.) *Norges religionshistorie*. Oslo: Universitetsforlaget 2005

Amundsen, Arne Bugge og Langerud, Henning (red.) *Religiøs praksis i den dansk-norske helstat fra reformasjonen til opplysningstid ca. 1500-1814*. Bergen: Universitetet i Bergen 2010

Andersen, Per Thomas. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget 2001

Arndal, Steffen. *"Den store hvide Flok vi see..."*. Odense: Odense universitetsforlag 1989

Arvidsson, Bengt. *Naturlig teologi och naturteologi*. Stockholm: Lund University Press 1990

Bagge, Sverre og Mykland, Knut. *Norge i dansketiden*. Drammen: J.W. Cappelens forlag 1987

Dyrvik, Ståle. *Danmark-Norge 1380-1814, Truede tvillingriker* (bind 3) Oslo: Universitetsforlaget 1998

Elseth, Egil. *Thomas Kingo – Veversønnen som ble salmedikter*. Oslo: Verbum 1985

Elstad, Hallgeir og Halse, Per. *Illustrert norsk kristendomshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget 2002

Elstad, Hallgeir. *Nyere norsk kristendomshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget 2005

Engelstad, Irene; Hareide, Jorunn; Iversen, Irene; Steinfeld, Torill og Øverland, Janneken (red.). *Norsk kvinnelitteraturhistorie, 1600-1900* (bind 1) Oslo: Pax forlag a.s. 1988

Frye, Northrop. *Den store kode*. Danmark: Forlaget AROS 1992

Fæhn, Helge. *Gudstjenestelivet i Den norske kirke – fra reformasjonen til våre dager*. Oslo: Universitetsforlaget 1994

Hägglund, Bengt. *Teologins historia*. Göteborg: Församlingsförlaget 2003

Hansen, Jan-Erik Ebbestad (red.) *Norsk tro og tanke*. Otta: Tono Aschehoug 1998

Holmsen, Andreas. *Norges historie*. Kristiansand: Universitetsforlaget 1977

Koch, Hal og Kornerup, Bjørn (red.). *Den danske kirkes historie* (bind 5) København: Gyldendalske boghandel, nordisk forlag 1951

Kristiansen, Ståle Johannes og Rise, Svein (red.) *Moderne teologi*. Kristiansand: Høyskoleforlaget 2008

Kvalbein, Hans. *Jesus – Hva ville han? Hvem var han?* Oslo: Luther forlag 2008

Mykland, Knut (red.). *Norges historie*. Oslo: J.W. Cappelens forlag A.S. 1977

Mæland, Jens Olav (red.) *Konkordieboken*. Oslo: Lunde forlag 1985

Nielsen, Erik A. *Kristendommens retorik*. Danmark: Gyldendal 2009

Norsk salmebok med bønnebok. Verbum forlag 2002

Oftestad, Bernt T., Rasmussen, Tarald og Schumacher, Jan. *Norsk kirkehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget 2005

Pleijel, Hilding. *Hustavlans värld*. Stockholm: Verbum 1970

Svendsen, Erik Norman. *Thomas Kingo – Salmer og samtid*. Århus: Materialecentralen/Religionspædagogisk Center 1990

Sørbø, Jan Inge. *Essay om teologi og litteratur*. Oslo: Det norske samlaget 1994

Valkner, Kristen. *Dorothe Engelbretsdatter- samlede skrifter*. Oslo: Aschehoug 1999

Vederhus, Inger, "Kieck i Pennen, kieck i Bleck", i Jensen, Elisabeth Møller og Aurelius, Eva Hætter (red.), *Nordisk kvindelitteraturhistorie 1 – I Guds navn*. København: Rosinante/Munksgaard, 1993 ss. 163-175

http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgText.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=84&p_sidenr=208 (17.11.10)

http://www.denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Dansk_litteratur/Kritikere/Erik_Aksel_Nielsen (17.11.10)

http://snl.no/Kristen_Nikolai_Valkner (17.11.10)

Vedlegg/appendiks:

Nattverdssalme 1 av Dorothe Engelbretsdatter

Gudelig Beredelse til Herrens Hellige Nadere

1.

Nu der Synden blifver mig for svaar,
See da stincker mine Saar,
    Som it fuult og skadelig flaad,
    Flyder daglig ud med Raad,
Saa gjør Synden som er dødsens Braad.

2.

Jngen Fred er udi mine Been,
Jeg har alt for mange meen,
    Synden som jeg loffver at sky,
    Ypper jeg igien paa ny,
Til hun nu er bleffven tung som Bly.

3.

Og som Svinet søler sig i Dynd,
Velter jeg mig dybt i Synd,
    Som it Barn der nylig er tood,
    Og strax skidner Haand og Food,
Saa har Synden skient hvert Ledemod.

4.

O! mig usle Synde-fulde Krop,
Fra Fodsolen indtil Top,
    Er nu ey paa mig noget sundt,
    Det maa jeg bekiende rundt.
Synden haffver mig ey bedre undt.

5.

Dødsens banghed griber mig nu fat,
Jeg med Angist er omsat,
    Vandet op til Siælen vil gaa,
    Jeg har ingen sicker vraa,
Som mig for Guds vrede skiule maa.

6.

Jeg er red, bedrøffved og forsufft,
Synden, Synden har mig skufft,
    Og min Sag den staar nu saa slæt,
    Thi jeg funden er for læt,
Lydighed mod Gud har jeg forgjet.

7.

Hvad skal jeg begynde med mig self,
Synden bruser som een Elf,
    Stor indvortis naggende fryct,
    Har mig nu nær under tryct,
Saa jeg moxen gandske er forryct.

8.

Derfor vil jeg ile straxen hen,
Til min Skat og Siæles ven,
    Hannem vil jeg løbe i mod,
    Og nedfalde for hans Fod,
Ja udgyde Taare som een Flod.

9.

Som een Betler for den Rigin Dør,
Tigger fort og holder kiør,
    Saa vil jeg med Bøn holde ved,
    Og i Troen gaa afsted,

Raabe til ham om Barmhiertighed.

10.

Ah Forløser vær dog min Patron,
Jeg vil bede om Perdon,
Og afstaa den Syndige dragt,
Brug derfor mod mig ey magt,
Aanden den er villig, Kiødet svagt.

11.

O! min Allerkieriste Brudgom,
Gack dog ey med mig til Dom,
Tret ey mod din smertefuld Brud,
Som nu effter dine Bud,
Flyr til dig du milde Himmel-Gud.

12.

Er end Synden grum og mangefold,
Saa er Naaden i din Vold,
Jngen bliffver fra dig bort støt,
Som med Hierte sønderbrøt
Sin forknusit Aand til dig har knøt.

13.

Der paa jeg og trenger mig nu frem,
Syndefuld paa hver it Lem,
Blodrød er min Syndige id,
Toe mig reen som Sneen hvid,
Du alleene est al min tillid.

14.

Paa din Trøst, trofasthed og behag,
Jeg til Lammens høytids Dag,

Skynder hen med Hiertens Attraa,
Did lad værdelig mig gaa
Med de rette Bryllups Klæder paa.

15.

Spar dog ey dit Legom for mig nu,
Med dit Blod kom mig i hu,
Spiis saa min forhungrede Siæl,
Skienck og ledske hende vel
Saa jeg meer ey bliffve syndsens Træl.

Siælens Glæde og Tacksigelse Effter Naderen

1.

Vær til freds min kiære Siæl,
Lad nu HERren Raade,
See hand har paany giort vel,
Og tog dig til Naade:
J hans Blod den dyre Brynd,
Est du Renset fra al Synd,
Saa du maa tillige,
Med Zacheo sige.

2.

Salighed er denne Dag,
Mit Huus vederfaret,
Paa det rette Liff een smag
Bleff dig icke sparet,
Himmel-Manna, Engle-drick,
Som een Naade-skienck du fick,
Saa det Spise-Kammer
Slugte al din Jammer.

3.

Strax du fick hans Legoms Krafft,
Bleff din Nød forvunden,
Ved hans Blod den Ledske-Safft,
Er din Sorg forsvunden,
Holt paa denne Naade-Skat,
Hand hos dig har nedersat,
Regenskab vil komme,
Var dig for hans domme.

4.

Har Sanct Hans ald fuld aff Troo,
Sig for slæt vilt acte,
Til at løse HErrens Skoo,
Og du tordte tracte
Ved hans Bord at sette dig,
Saa det Maaltid Naaderig,
Bleff for dig anretted,
Og din hunger metted.

5.

Hand har løst dit tunge Aag,
Og med Guddoms Hænder
Tegned dig i Liffsens Bog,
See at du erkiænder
Saadan hans Barmhiertighed,
Vær med Hierte-tack bered,
Og lad Taare trilde,
Aff dit Hoffvitz Kilde.

6.

Før varst du saa Anger klemt
Som en fangen Slaffve,
Nu er borte og neddempt
Hver een Synde-taffve,
Paa din Salighed det stod,

Nu har Jesus med sit Blod

Heelet dine Vunder,
Saa al feyl gick under.

7.

Joseph JESu døde Krop

Een ny Graff tilstædde,
Svøbte ham fra Taa til Top
Og saa deylig klædde,
Legg du ham hand er det værdt
J it Hierte reent og skiært,
Saa vil hand sit gode
I sin Vaaning Pode.

8.

Lad du ingen verdslig Ting,
Vellyst heller Qvide,
Lad ey Dødsens Morde-sting
Dig fra Christo slide,
Suck i denne Græde-Dal
Effter Frydens Brude-Sal,
Saa du for hans Throne
Naaer een Ære-Krone.

Nattverdssalme 2 av Dorothe Engelbretsdatter

Gudelig beredelse til Herrens hellige Nadere

1.

Saa tung som Muld,

Jeg Synde-fuld.

For HERren mig nedkaster,

Og hver Minut,
Jeg dog saa Trut,
Til min Forløser haster.

2.

Min syndig Skyld,
Og Pine-Byld,
Mig til dig, Jesu, skynder,
Tilgiff da nu,
Kom ey i hu,
De Purpur-blodig Synder.

3.

Fra Taa til Top
Paa all min Kropp,
Er icke een sund smule,
Jeg blues ved,
Min Daarlighed,
Og syndig Lyster fule.

4.

Nu seer jeg vel,
Jeg synde-Trel
Hvor lide jeg har leffved,
De gamle Saar,

Der Lægte vaar,
Har jeg paa ny opreffved.

5.

Jeg usle Leem,
Nu kommer frem,
Og kand ey lenger drøle,
Ah læt mit Aag,
Og løs min dog,
Fra mine Synders Søle.

6.

Jeg kaldis end,
Den bunden Svend,
Som Tusind Pund er skyldig,
Jeg var for gierff
Men ey en Skierff,
Kand jeg nu giøre gyldig.

7.

Hvort skal jeg hen?
Til Himmelen
Tør jeg ey Øyen vende,
Thi jeg mod dig,
For syndet mig,

Gud see til den Elende.

8.

Aff Synde-Nag

Er Siælen svag,

Ja bange og bedrøffved

Min ondskabs Jagt,

Har det saa magt,

At Hierted snart er kløffved.

9.

Min Frelser Mand,

En liden grand,

Aff dine Naadsens Krummer,

Kand hjelpe vel

Paa Liff og Siel,

Hvor grofft end Synden brummer.

10.

Jt Hierte Brøt

Og synderstøt

Aff Ruelse og Anger

Jeg Offrer dig,

Vemodelig,

Og der med til dig ganger.

11.

Forskyd det ey,

O ney, O ney,

Jeg ved du ey begiærer,

En Synders død

Der i sin Nød,

Sig gandske dig forærer.

12.

O! kiere Gud,

Din syndig Brud,

Du mildelig annamme,

Jeg tør ey kny,

Hvor skal jeg fly,

Giør mig dog ey til skamme.

13.

Min JEsus blid,

Toe mig nu hvid,

Og mine Mackler rense,

Hver Synde-plæt,

Du sreendt udslæt,

Nu jeg gjør Poenitentze.

14.

Og offver mig

Forbarme dig,

Min Byrde du affvelte,

Ah! See her til,

Mit Hierte vil,

Aff Anger-graad nær smelte.

15.

Jeg er saa øm,

Lad Naadens Strøm,

Mig gandske offvergyde,

Saa skal min Bøn,

Til dig Guds Søn,

J Troens Taare flyde.

16.

Jeg flyr da ind,

Med Hu og Sind,

Til dig O evig Fader,

J dine Saar

Som aaben staar,

Min Siæl sig toer og bader.

17.

JmmanuEl,

Spis dog den Siæl,

Som er aff dig Giestbøden,

Med Manna sød,

Med Himmel-Brød,

Nu har jeg det fornøden.

18.

Dit Legoms Krafft,

Din Sidis Safft,

Min tørre Siæl lad vedske,

Det Kilde spring,

For alle ting,

Kand mig allene ledske.

19.

Med Reverentz,

Og Poenitentz,

Gaar jeg op til dit Alter,

Vil bliffve qvit,

Fra min habit,

Og gamle Synde-Palter.

20.

Ah! lad mig ey,

Paa denne Vey,

Utrøstet gaa tilbage,

Aff Hiertet glad,

Lad mig den Mad,

Til Salighed antage.

Tacksigelse efter Christi hellige Legoms og Blods Annammelse

1.

O! Fryd og glæd dig nu min Siæl,

Din JEsus og JmmanuEl,

Har fuldbract din begiering,

Nu har du været HERrens Giest,

Nu er hans Hierte til dig fest,

Ah hvilcken stor Foræring!

See Lammens Bryllups Tractament,

Gaff hand dig som een høy Præsent

Dig Ledskes aff sin Kilde,

J Brød hans Legem du nu fick,

J Viin hans Blod en Himmel drick,

Tack dog din Frelser milde.

2.

Nu est du HErrens reene Brud,
Som før var Syndsens Skrumpelskud,
O vel hand dig forløste,
En Tærepending har du faat,
Som gjør i Liff og Død dig gaat,
Om Hierted end vil børste,
Jt Cordial mod Alskens Død,
En Smaag på Himmerige,
Thi JEsus klared har sin Sag,
Og under dit brøstfeldig Tag,
Hand vilde selff nedstige.

3.

J gaar varst du med Synden klemt,
J Dag er all din Feyl forglemt
Ah! en Lycksalig Glæde,
Gud i din Jorde-tunge Krop,
Lod Naadsens Soel saa rinde op,
At du aff Fryd maa græde,
Hand har tilgiffved all din Gield,
De Synder der var tung som Field,
Dig nu ey meere trycker,

Den Handskrifft som dig var imod,
Er strøgen ud med Christi Blod,
Og reffven slet i stycker.

4.

Hvad vilt du giffve ham igien,
Som er dig saadan Trofast Ven,
Og dig saa vel Trackterer,
Giff hannem det som du formaar,
Græd saa i mens du har en Taar,
Til hand hos dig formerer,
Det gode som nu er begyndt,
Med Bønnen dig til JEsu skyndt,
Og loff da Ærens Konning,
Der værdig haffver funden dig,
Saa du ved dette Maaltid rig,
Est bleffven til en Dronning.

5.

Forsøm dig icke men strax gack,
Til din Brudgom med tusind tack
Lad dine Knæ nedsencke
Bed ham fremdelis vocte dig,
At du ey meer forsettelig,

Lar dig til Synden lencke,
Tenck, tenck paa Guds Barmhiertighed,
Som hand nu haffver dig beted,
Og leff saa ham til ære,
Sky Skynden som en gift og Pest,
Hun har dig dog alt ondt indblest,
Saa du vel maatte kiære.

6.

Haff Troens Lampe altid tendt,
Brudgommen du med glæde vendt,
Begyndt da nu at streffve,
Og Kiemp imod dit Kiød og Blood,
Ryd du den fule Synde-Rood,
Som kom dig til at beffve,
Elsk saa din Næste uden Had,
Og hielp de Arme, gjør dem glad,
Lad paa dit Leffned kiende,
At du har været saadan Giest,
Som til den Evig Jubel Fest,
Sig Fryder uden Ende.

Nattverdssalme 3 av Thomas Kingo

**Hellige Andagter dend stund Det høyværdige Alterens Sacramente uddelis.
Siungis under den Melodie: JESu søde Hukommelse**

1.

O JESu, paa din Alter-food
Med Hiertens Troo, med Bøn og Bood
Jeg knæler for Guds søde Lam,
Som bær ald Verdens Synd og Skam.

2.

Mit Hierte jeg til dig frembær,
Hvor Synden skaar og skrammer skiær,
Mens, JESu, din dend saared Krop
Skal fylde dem med Salver op.

3.

Jeg er i Dag min JESu Giest,
O Siæl, betænck dend høye Fest,
Hand byder dig til Bords med sig,
Ja med sig selv bispiser dig.

4.

Her rekker hand mig under Brød
Sit Legem, som leed Korsens Død,
Og under Viin sit Rosens Blood
Dend dyre Naadis Purpur-flood.

5.

Æd, drik og vær af Hiertet glad
Ved denne meer end Engle-mad,
Og for dend Skaal siig JESu Tak,
Som aldrig nogen Engel drak.

6.

Jeg troer og veed hvad jeg her faar,
Endog min Sands det ofvergaar!
Jeg faar min JESum gandske slæt
Og af ham selv jeg bliver mæt.

7.

Seer, I GUDs Engle, seer herved
Og ærer dend Hemmelighed,
At JESus hos GUDs høyre Haand
Er her i Testamentets Baand.

8.

Der er hand udi Glæden sød,
Her er hand i velsigned Brød,
Der er hand i sin Æris Kraft,
Her i Vjndruens signed Saft.

9.

Hvordan det skeer det veed jeg ey,
Hand har ey vildet viist dend Vey,
Min Sands saa høyt sig ey bør snoo,
Det er mig nok, hans Ord at troo.

10.

Saa fryd dig da min Siæl og Aand,
At dog GUDs Tieners ringe Haand,
Maa rekke dig det salig Pant,
Hvor i sig GUD til dig forbandt.

11.

Det Bord det er min Siælis Kraft,
Der faar jeg Livets Himmel-saft,
Det er mit Hiertis styrckis Rood,
Det er min Trøst, min Troo, mit Mood.

12.

Det Bord er bridt ved Sandheds Mund,
Til Salighedens faste Grund,
Det er mit Haab som qveger mig,
Mit Liv og Lyst ævindeligh.

13.

O JESu, lad mig aldrig gaa
Fra dette Bord, hvor du est paa,
Jeg kaster jo ald Verden hen,
Og længis altid did igien.

14.

Indtil du mig i Himmerjg
Forflytte vil hen op til Dig,
Hvor mig skal ævig Ære skee,
Og jeg har nok i Dig at see.

Taksigelse efter HERrens Nadvere. Melodien findis bag i Bogen

1.

Tak, JESu, Siælens Hyrde good,
Ævindeligh,
Tak for din Død, min Siæle-bood
Hvorved du frelste mig.

2.

Tak for dit Legem og dit Blood,
Min Siæle-mad,
Dend Paradise-frugt og Flood
Mod Slangens Bid og Had.

3.

Jeg smagte nu hvor sød du est
For Mund og Sind,
Mit Hierte veed det allerbest,
Der blefstu prentet ind.

4.

I Verdens Lyster viger hen,
Thi aldrig meer,
Og aldrig er jeg eders Ven,
Jeg eder nu beleer.

5.

O JESu, lad dit Legems Brød
Og Blode-skaal,
Mig vederqvæge til min Død,
Saa har jeg naaet mit Maal.

Hierte-Suk eller Hellige Betænkninger over HERRENS Nadvere

Min Siæl, hvo er dog dend, som dig saa kierlig føder,
Og med sit aabne Bryst og rene Hierte møder?
Hvad er det dog for Mad, som nu dit Kiød og Blood,
Med Kraft bespiiser saa? Hvad er det for en Flood,
Som Hiertet over alt med Liv og Lyst omrinder?
Hvor ved sig Kierlighed i alle Aarer finder!
Det er jo visselig, korsfæste JESu, Dig
Som med dig selv hâr holt et Maaltid her med mig!
O Riigdoms store Dyb! hvi vilde du ey regne
Dit Manna mere ned? hvad er det høyt at tegne,
At du, GUDs ævig Søn, selv vilde være Brød,
Som udaf Ævighed leed aldrig Hungers Nød.

Hvi vilde du saa høyt dend ringe Jordens Drue
Velsigne, at mand der livagtig kunde sue
Dit rene Hierte-Blood? Min Siæl dend staar i Brand
Og leder smaalig, dog ey dette finde kand!
I Guldet kunde Du dit Billed ladet trykke,
Og hengd det paa mit Bryst som deilig gylden Smycke,
Med konstig Demants Spill: Du kund' i Perler hengd
Dit liflig Kontrafey, med Roosen-Blood omsprengd!
Mens, ach! det kunde mig saa gandske lidet nytte,
At jeg din Lignelse udvortis kunde flytte
Fra Lem til anden, i det allerbeste Guld,
Jeg blev indvortis dog af Synd og Ondskab fuld!
Hvad gavned det min Siæl, om end jeg fik at æde
Nyfaldet Himmel-man? og om jeg kunde væde
Min Synde-tørred Siæl med Klippe-sprungne Vand
Om jeg ey JESu Brød og Blode-kilde fand?
Du derfor vilde mig, O søde JESu, give
Dit eget Kiød og Blood, som for mig skulde blive
En hellig Spiise, til at rydde Siæl og Krop

Fra Verdens Lyste-mad og Synde-vedsker op!
Saa deler du din Kraft til mine svage Lemmer,
Og Slangens Hoved hos mit Hierte sønderklemmer!
Dit sande Kiød og Blood, mit rene Maaltjd er,
Hvor Du dig gandske selv i Kierlighed frembær!
Og vaar det ey dig selv, da kunde jeg vel æde
Et slagted Paaske-Lam, og mig i Skygger glæde:
Men du togst Skyggen bort, og sagde selv: Det er
Mit Legeme, mit Blood; der er ey Skygger her.
Lad andre nøyis med din Tilsagns bare Skygge,
Og deris Salighed og Troo der paa opbygge!
Mens det er Glæden som mig ind i Hiertet gaar,
At jeg min JESum selv i Sacramentet faar!

